

Muslimska församlingar och föreningar i Malmö och Lund – en ögonblicksbild

EN RAPPORT FRÅN CENTRUM FÖR MELLANÖSTERNSTUDIER | LUNDS UNIVERSITET

Innehållsförteckning

INTRODUKTION	3	Arlövs moské	33
HUR MÅNGA MUSLIMER FINNS DET I MALMÖ OCH LUND?	4	Al Andalus Centret	33
Svårigheten att beräkna	4	MALMÖ	33
ANTALET MUSLIMER I MALMÖ	5	Islamic Center	34
Invånare med muslimsk bakgrund	5	Muslimska församlingen i Malmö	34
Religiöst praktiserande muslimer	6	Islamiska fatwabyrån i Sverige	35
Fördelning mellan sunni och shi'a	7	Islamiska förbundet i Malmö: Madina-moskén	36
Utrikes födda i Malmö stad vid årsslutet 2014	7	Somaliska muslimska församlingen	36
De tio främsta födelseländerna	7	Salsabil	36
Födelseländer med muslimsk majoritetsbefolkning	8	Wakf det skandinaviska trossamfundet	37
RIKTNINGAR INOM ISLAM	9	Svensk Afghansk församling	37
Sunni	9	Al-Nour-Drita	38
Ahmadiyya	9	Bosniakiska islamiska församlingen	38
Shi'a	10	HUDA Förening	39
Sufism	10	Källarmoskén i Rosengård	39
Naqshbandiyya	11	Ahmadiyya muslimska samfundet	39
Mouridiyya	11	Shi'amuslimska församlingar	40
Rifa'iyya	11	Libanesiska kulturföreningen	40
Darqawiyya	12	al-Muntadar Ideell & kulturförening	40
MODERNA ISLAMISKA RIKTNINGAR	12	Islamic Center i Skåne	40
Muslimska brödraskapet	12	ANDRA MUSLIMSKA FÖRENINGAR	41
Salafiyya	13	Lunds muslimska kvinno förening	41
Ahbash	15	Sakina Center – Stöd från systrar till systrar	41
Turkisk islam	15	Malmö Milli Görüs	42
Diyamet: Turkisk statsislam	15	Malmö akademiska förening	42
Milli Görüs	16	Semerkand	42
Gülen-rörelsen	16	Islamakademin	42
ROSENGÅRD	17	Hikmainstitutet	43
Rosengårdskravallerna 2008 och Rosengårdsrapporten 2008-2009	18	Malmö unga muslimer (MUM)	43
REKRYTERING AV JIHADISTER	22	Malmö unga muslimska systrar (MUMS)	43
KAMPEN OM ISLAM	25	Ibn Rushd Södra	43
Bakgrund	27	Islamic Relief Malmö	43
Moskéernas uppkomst	28	Månens scoutkår	44
MUSLIMSKA FÖRSAMLINGAR I MALMÖ OCH LUND	30	Alhambra muslimska studentförening	44
Moskéer	31	Darul hadith	44
Muslimska församlingar	31	Islamisk Informations Center (ICC)	44
Muslimska föreningar	31	Malikiyya	45
LUND	32	Mouridiyya	45
Islamiska Kulturcentret i Lund	32	Tahara	45
Masjid Lund	32	AVSLUTANDE KOMMENTARER	46
ARLÖV	33	REFERENSER	49

Introduktion¹

Utvecklingen av muslimska miljöer i Malmö och Lund har skett i rask takt sedan de första muslimska församlingarna etablerades i Malmö i slutet av 1960-talet och början av 1970-talet.² Idag är islam och muslimer självklara delar av det svenska samhället om än omdiskuterade. Trots detta finns det inte speciellt mycket skrivet om muslimer i Sverige som vilar på övergripande empirisk grund, vilket medfört att mycket sägs, men utan att vara förankrat i några omfattande undersökningar. Ett problem i samtalet om islam och muslimer i Sverige är följaktligen att vi inte har tillgång till större studier av hur islam praktiseras och organiseras i landet. Det saknas även en sammanhängande dokumentation och analys av muslimska församlingar och deras verksamheter i Malmö och Lund. Göran Larsson och David Thurfjell publicerade år 2013 en översikt av shiamuslimska församlingar i Sverige.³ Cenap Turunc sammanställde år 2006 en guide till muslimska föreningar i Göteborg.⁴ Centrum för Mellanösternstudier (CMES) vid Lunds universitet gjorde åren 2007-2008 en inventering av muslimska föreningar i Malmö och Lund som publicerades på www.islamologi.se. Eftersom den sidan nu är nedlagd, och eftersom mycket har hänt sedan dess, publicerar vi nu en uppdatering. Sammantaget kan påstås att en förändring är på gång, speciellt i fråga om avhandlingsarbeten eller studier som fokuserar på enskilda frågor men samtidigt är det påtagligt att utvecklingen av kunskap byggd på större empiriska material saknas.⁵

Föreliggande text inleds med en kort diskussion om antalet muslimer i regionen och vilka riktlinjer av islam som är representerade. Därefter ges en översikt som behandlar hur muslimsk församlingsaktivitet växt fram i regionen. Det är en kronologisk beskrivning som parallellt med berättelsen om islam i området försöker spegla debatten om islam och muslimer i Malmö och Lund. Vidare följer en kortfattad inventering av föreningar och församlingar och en beskrivning av verksamhet. En förstudie påbörjades redan år 2007, men sedan dess har flera församlingar upplösts och nya har tillkommit. Detta diskuteras kort i ett avslutande stycke vars syfte är att visa på den föränderlighet som utmärker muslimskt församlingssliv i Malmö-Lund-området.

Denna rapport kan ses som ett levande dokument. Författarna ansvarar för innehållet, men är tacksamma för kommentarer, information och kontakter som kan utveckla och förbättra rapporten. Vår ambition har varit att ge just en ögonblicksbild och projektet har genomförts med högst begränsade ekonomiska resurser.

1 Textens författare vill tacka Anders Ackfeldt, Erica Li Lundqvist och Mukhiddine Shirinov för deras medverkan i arbetet med texten. Ett varmt tack vill vi även rikta till Ask Gasi för bistånd i kontakter med församlingar och till Anna Hellgren för hjälp med layout och produktion av rapporten. Vi riktar också ett varmt tack till Centrum för Mellanösternstudier vid Lunds universitet för stöd i arbetet med rapporten.

2 För tidigare översikter rörande islam och muslimer i Sverige, se Stenberg & Otterbeck 1994 och Stenberg 1999. Ett försök att uppskatta antalet muslimer i Skandinavien finns i Stenberg 2002. I det sistnämnda exemplet fanns stora svårigheter i fråga om såväl tillgänglighet som tillförlitlighet i underlaget vilket medförde att källan för uppgifterna fick anges som författarens uppskattning.

3 Larsson & Thurfjell 2013.

4 Turunc e.a. 2006.

5 En annan aspekt är att om man i dag läser Stenberg & Otterbecks artikel från 1994 med titeln "Gå på Guds väg: Förmedling av religiös tradition till muslimska ungdomar i minoritetssituationen" så är det slående att artikeln fortfarande känns aktuell i relation till vad som skrivs forskningsmässigt om islam i Sverige.

Hur många Muslimer finns det i Malmö och Lund?

SVÅRIGHETEN ATT BERÄKNA

Att uppskatta antalet invånare med en viss religiös tillhörighet är förenat med ett flertal svårigheter och osäkerhetsfaktorer, vare sig det gäller invånare i hela Sverige eller specifikt i Malmö. En första svårighet är att religiös tillhörighet inte registreras i Sverige. Personuppgiftslagen (PUB) förbjuder behandling av personliga uppgifter som rör religionstillhörighet. Det bör påpekas att i de länder där sådan registrering förekommer och skrivs in i passet, som i de flesta länder i Mellanöstern (inklusive Israel), är religiös tillhörighet en juridisk kategori med rättsliga följder för till exempel vilka lagar som gäller i familjeangelägenheter. Denna tillhörighet går oftast i arv från faderns sida. Men det säger inte nödvändigtvis något om vad enskilda individer tror på, eftersom det inte finns någon möjlighet att välja bort religiös tillhörighet, vilket för övrigt var fallet även i Sverige fram till 1951. Även övertygade ateister registreras alltså som muslimer, kristna eller judar. Det är denna breda definition som oftast ligger till grund för statistik om religiös sammansättning i olika stater i Mellanöstern och det är den vi refererar till i denna rapport när vi talar om "muslimsk bakgrund". Uttrycket muslimsk bakgrund tar alltså inte hänsyn till individens personliga tro utan ska här helt enkelt förstås som att någon av en persons föräldrar uppfattats som muslim, men det kan även innebära en ateist med ateistiska föräldrar. Vi ska inte heller glömma att många individer har föräldrar med olika religiös bakgrund och inte alla väljer att bejaka sin muslimska identitet. En ofta bortglömd grupp vägrar att välja för att istället bejaka en muslimsk och till exempel kristen identitet samtidigt.

Den snävaste definitionen av vem som är muslim utgår från medlemskap i någon islamisk församling. Här finns en uppskattning genom Nämnden för statligt stöd till trossamfunds (SST) uppgift om medlemmar i de islamiska organisationer som får statliga bidrag. År 2014 var talet 110000.⁶ Det faktum att denna siffra har varit konstant sedan år 2008 indikerar att den bör tagas med en viss nypa salt. Dessutom inbegriper den inte medlemmar i islamiska församlingar som inte tillhör de riksorganisationer som får bidrag och därför är till exempel medlemmar i Malmö största islamiska församling Islamic Center inte medräknade.

Mellan definitioner som utgår från ursprungsland eller medlemskap i en församling kan placeras en bestämning som utgår från religiös praktik. I detta sammanhang är deltagande i till exempel religiösa ritualer, att följa dagliga böneritualer eller att besöka en moské i syfte att delta i fredagsbön, ett uttryck för muslimskhet. Denna form av definition ligger även nära individens egen självdefinition, det vill säga en människas egna val att definiera sig som muslim.

Det finns följaktligen flera möjligheter att tänka kring vad det innebär att vara muslim. Emellertid är en rimlig uppskattning av antalet invånare med någons slags muslimsk bakgrund i Sverige är 450 000 individer⁷, vilket innebär ungefär 5 % av den totala befolkningen. I de årliga SOM-undersökningar som görs av Göteborgs universitet anger dock endast 2 % att de är muslimer.⁸

⁶ Talet anges av SST i kursiv stil vilket indikerar att berörda samfund arbetar med att säkra medlemsstatistiken och att tal som anges är från 2011. Nämnden för statligt stöd till trossamfund: <http://www.sst.a.se/statistik/statistik2014.4.1295346115121ad63f315d2a.html>

⁷ Bevelander & Otterbeck 2012: 72.

⁸ Weibull & Strid 2012: 332.

Antalet muslimer i Malmö

INVÅNARE MED MUSLIMSK BAKGRUND

Malmöns befolkning har de senaste tjugo åren ökat stadigt och hade i slutet av år 2014 nått 318 100 invånare⁹. Ett i debatten vanligt förekommande tal rörande antal personer med muslimsk bakgrund i Malmö är cirka 50,000. Detta tal återkommer ofta som referens i andra rapporter och i media, men saknar underbyggande studier.¹⁰ Talet kan spåras tillbaka till ett nyhetsbrev från Malmö högskola publicerat år 2006.¹¹ Eftersom Malmö då hade 276 244 invånare skulle det innebära att 20 % av befolkningen var muslimer. Detta, i ett europeiskt perspektiv, jämförelsevis höga tal har skapat en hel del debatt i både svensk och utländsk media, då ofta med anknytning till svensk asylpolitik.¹² Under senhösten år 2004 sände till exempel den amerikanska kabeltevekanalen Fox News ett inslag som skildrade ett Malmö närmast belägrat av muslimer. Enligt inslaget utmanades "den svenska toleransen" av den "explosionsartade ökningen" av muslimer. Ett inslag som detta återspeglas ofta i den debatt som handlar om muslimsk närvaro i dagens Malmö. Till exempel figurerar i media uppgiften att 25 % av Malmöns invånare skulle vara muslimer men att endast 5 % av dessa är så kallat praktiserande.¹³ På Islamic Centers hemsida hävdas däremot att det finns 45,000 individer med muslimsk bakgrund i Malmö och att 20 % av befolkningen i Sveriges tre största städer är av icke-svenskt ursprung. Sidan verkar emellertid inte ha uppdaterats det senaste decenniet.¹⁴

Det är ytterst problematiskt att ta fram tillförlitliga siffror på antalet muslimer i Malmö och inte helt enkelt att fastlägga vilka som bör räknas som muslimer.¹⁵ Att ha muslimsk bakgrund, det vill säga att ha immigrerat från ett övervägande muslimskt land eller att ha föräldrar med ursprung därifrån, behöver inte nödvändigtvis betyda att en person är muslim eller för den delen troende eller praktiserande. Det finns både teologiska, praktiska och etniska aspekter som bör tas i beaktning inför en sådan bedömning. Svenska myndigheter har dock intagit attityden att den som är medlem i en islamisk församling bör räknas som muslim om än i en byråkratisk mening som i första hand rör fördelning av pengar till religiösa samfund. Då det inte finns någon statistik som kan förklara eller beräkna antalet muslimer i Malmö är det lätt att gripa efter det som finns tillgängligt utan att ifrågasätta dess tillförlitlighet.

Enligt Malmö stads senaste statistik var 99,800 (31 %) av Malmöns invånare födda i utlandet den 30 december 2014. Antalet invånare med utländsk bakgrund (självt utlandsfödd eller med två utlandsfödda föräldrar) var 135 509 (43 %).¹⁶ Om uppskattningen av Malmöns muslimska befolkning till 50,000 personer stämmer skulle

9 Se Befolkningsutvecklingen i Malmö 1800-2010, Malmö stads hemsida: http://malmo.se/download/18_a81ab142d7097754107b/1386755211258/Befolkningsutveckling_Malm%C3%B6_1800-2010.pdf. Enligt denna statistik ökade Malmöns befolkning från år 1800 (3962) fram till en första topp 1970 (265 505). Sedan började en nedgång som nådde sin botten 1984 (229 107) och därefter inleddes den växande trend som vid årsslutet 2014 nådde 318 100.

10 Se till exempel Larsson 2007.

11 Nyhetsbrevet informerade om ett öppet seminarium med titeln "Integration eller segregation? Variationer på ett tema." Seminariet hölls på Hälsa och samhälle på Malmö högskola den 10 maj 2006. Nyhetsbrevet anger emellertid ingen källa för uppgiften om 50,000 muslimer i Malmö.

12 Ett exempel är Bawer 2006.

13 Uppskattningen att 5 % av Malmö muslimer skulle vara praktiserande förekommer i samma nyhetsbrev från Malmö högskola som anger antalet muslimer till 50,000 personer.

14 <http://www.mosken.se/historik.htm>.

15 Se Sander 1993 för det problematiska, för att inte säga närmast omöjliga, i uppgiften att räkna ut antalet muslimer i Sverige.

16 Befolkningsboksutslut 2015, Stadskontoret, Malmö stad: http://xn--malm-8qa.se/download/18_36b261d714e4d980ad033fa/1436341595779/befolkningsboksutslut2015.pdf.

dessa utgöra knappt 40 % av befolkningen med utländsk bakgrund.

I slutet av år 2014 fanns 178 födelseländer representerade i Malmö varav 35 med muslimsk majoritetsbefolkning. År 2010 var 87,554 Malmöbor födda i utlandet (29,8 %) och då fanns 174 länder representerade, varav 31 med muslimsk majoritetsbefolkning. Då räknade Centrum för Mellanösternstudier (CMES) ut att antalet Malmöbor från de åtta största ursprungsländer med muslimsk majoritetsbefolkning var 28,653 personer (10 %). En motsvarande beräkning idag ger 34,484 personer (11 %). År 2010 var dessa åtta länder Irak (9465), Bosnien och Hercegovina (5920), Libanon (3669), Iran (3259), Turkiet (1904), Afghanistan (1848), Somalia (1375) och Pakistan (1123). År 2014 hade Afghanistan gått om Turkiet och Syrien seglat in på listan före Somalia.

I slutet av år 2014 fanns 35 ursprungsländer med muslimsk majoritet och det sammanlagda antalet Malmöbor födda i dessa var 41,147 (12 %).¹⁷ Det är emellertid oklart vad detta tal säger om antalet muslimer. Många av dessa länder har stora icke-muslimska majoriteter och minoriteter tenderar att vara överrepresenterade bland flyktingar från konfliktområden. Detta har vi sett inte minst bland flyktingar från inbördeskrigens Irak och Syrien. Det förs ingen statistik över religiös tillhörighet, varken bland asylsökande eller nyinflyttade till Malmö. Relativt få kristna från Mellanöstern och yazidier verkar emellertid söka sig till Malmö jämfört med andra städer. Tecken på detta är att det fortfarande inte har öppnats någon syrisk-ortodox församling och yazidier förefaller mer organiserade i till exempel Helsingborg.

Ett exempel på svårigheten att uppskatta antalet muslimer är de som är födda i forna Jugoslavien. 6223 Malmöbor var år 2014 födda i Bosnien och Hercegovina. Alla som kommer därifrån är naturligtvis inte muslimer och många muslimer är födda i andra delar av det forna Jugoslavien. Det sammanlagda antalet födda i dessa länder är 18,611 individer. Om vi tar födda i Bosnien och Hercegovina som ett tal för antalet muslimer från forna Jugoslavien blir det en tredjedel. Det kanske är en rimlig andel, men vi vet inte. Det kan påpekas att Bosniakiska församlingens bönelokal enligt egen uppgift endast tar emot 400 bedjande. Islamic Centers bönerum får plats med 750 personer men har även en innergård som kan användas.

Antalet muslimer födda i muslimska majoritetsländer är helt säkert betydligt lägre än 41,147 individer men till detta ska läggas de som är födda i andra länder och andra generationens invandrare.¹⁸ Individer som tillhör gruppen utrikes födda eller har två utrikes födda föräldrar är 26 % större än gruppen personer i Malmö som är födda utanför Sverige. Om vi utgår från att samma proportion gäller för muslimska majoritetsländer får vi 52,000 personer som är födda eller har två föräldrar som är födda i länder med muslimsk majoritet. Men inte heller denna siffra tar hänsyn till de religiösa minoriteter som finns i dessa länder. Å andra sidan bör vi lägga till konvertiter. Det finns inga tal för denna grupp heller, men den är sannolikt betydligt mindre än religiösa minoriteter från muslimska majoritetsländer. Den högst ungefärliga slutsats vi kan dra är att om uppskattningen 50,000 muslimer framstod som överdriven år 2006, framstår den som desto rimligare nu, men medan den detta år innebar att muslimer utgjorde 20 % av befolkningen, innebär den år 2014 att muslimer utgör 16 % av stadens befolkning. Denna förändring i procenttal sker eftersom Malmös befolkning ökat med 32,000 individer under perioden 2006-2014.

RELIGIÖST PRAKTISERANDE MUSLIMER

Vi bör understryka att ovanstående tal inte bara är högst osäkert utan även inkluderar alla med någon form av muslimsk bakgrund, oberoende av personlig tro, religiös praktik och medlemskap i religiösa församlingar.

¹⁷ Denna mer detaljerade statistik finns inte på Malmö stads hemsida men erhöles via e-post från Malmö stad.

¹⁸ Uttrycket "andra generationens invandrare" används i detta sammanhang av pedagogiska skäl i syfte att förtydliga statistik och inte som en karaktärsbestämning på en grupp individer.

Den inbegriper alltså såväl ateister som agnostiker av muslimsk bakgrund, som måttligt praktiserande muslimer. Vi kan notera att det inte finns plats för 50,000 individer i Malmös moskéer även om deltagande i böneritualer inom ramen för moskéer inte nödvändigtvis är ett mått på religiositet. Om vi utgår från de olika församlingarnas egna uppskattningar av hur många som brukar bevista fredagsbönen, och kopplar detta till lokalernas utrymmen, uppskattar vi antalet bedjande en fredag i Malmö till högst 3000 personer. Detta ska förmodligen uppfattas som ett maximalt eftersom flera församlingars uppskattningar förefaller vara gjorda på en höft i optimistisk riktning. Antalet medlemmar i olika församlingar är, enligt deras egna uppgifter, mellan 9000 och 10,000 individer. Dessa tal, som båda sannolikt är överdrivet höga, skulle innebära att en femtedel av Malmö muslimer (runt 3 % av Malmös totala befolkning) är medlem i en församling och en tiondel (1,5 % av den totala befolkningen) besöker en fredagspredikan.

FÖRDELNING MELLAN SUNNI OCH SHI'A

Man brukar uppskatta andelen shi'amuslimer till ungefär 10-15 % av världens muslimer. För att försöka uppskatta andelen shi'amuslimer i Malmö gör vi det enkelt för oss och använder oss av Larssons & Thurfjells (2013) modell genom att utgå från andelen shi'amuslimer i viktiga ursprungsländer. Det bör påpekas att uppskattningar av storlek rörande olika religiösa grupper i Mellanöstern ofta är väldigt osäkra och en ännu större osäkerhetsfaktor uppträder när vi antar att exilbefolkningen i Sverige till sin sammansättning motsvarar den i ursprungslandet.¹⁹ Resultatet blir 15,555 personer, vilket motsvarar 31 % av Malmös muslimska befolkning, vilket stämmer med Larssons och Thurfjells uppskattning av riket som helhet. Det verkliga antalet invånare med shi'amuslimsk bakgrund kan emellertid lika väl vara 10,000 som 20,000 personer. Andelen shi'amuslimer i Sverige och Malmö är alltså ungefär två till tre gånger så stor som globalt och ett resultat av inbördeskrigen i Irak, Syrien och Libanon.

Det kan vara värt att påpeka att alla Malmös shi'aförsamlingar samlas för fredagsbön i Libanesiska kulturföreningen, vars bönerum endast rymmer 400 personer. Det skulle innebära att knappt 1 % av shi'amuslimerna i staden deltar i fredagsbönen.

Sammanfattningsvis har vi kommit fram till följande högst osäkra uppskattning för år 2015. Samtliga tal förutom Malmös totala befolkning är dock sannolikt för höga: Av Malmös 318 100 invånare har ungefär 50,000 (16 %) muslimsk bakgrund. Ungefär 30 % av Malmös muslimer är shi'amuslimer, vilket är ungefär 5 % av Malmös totala befolkning. Av Malmös invånare med muslimsk bakgrund är högt räknat 10,000 personer medlemmar av någon muslimsk församling, det vill säga 20 % av den muslimska befolkningen och 3 % av den totala befolkningen. Ungefär 3000 individer uppskattas besöka en vanlig fredagsbön. Dessa moskébesökare utgör 6 % av den muslimska befolkningen och 1,5 % av den totala befolkningen.

UTRIKES FÖDDA I MALMÖ STAD VID ÅRSSLUTET 2014

De tio främsta födelseländerna	
Irak	11,003
Jugoslavien	8179
Danmark	7916
Polen	7103

¹⁹ Beräkningen bygger på andelen shiamuslimer i följande länder: Afghanistan (19 %), Azerbajdzjan (85 %), Bahrain (70 %), Irak (65 %), Iran (90 %), Libanon (27 %), Pakistan (20 %) och Saudiarabien (15 %). Vi har sedan multiplicerat resultatet med 1.26 för att få fram summan av utrikes födda och med två utrikes födda föräldrar. Se Larsson & Thurfjell 2013: 22ff. Alla tal i fråga om shi'amuslimer är i flera länder politiskt känsliga och inte alltid tillförlitliga.

Bosnien och Hercegovina	6223
Libanon	4123
Iran	3604
Afghanistan	2835
Turkiet	2391
Rumänien	2327
Födelseländer med muslimsk majoritetsbefolkning	
Irak	11,003
Bosnien och Hercegovina	6223
Libanon	4123
Iran	3604
Afghanistan	2835
Turkiet	2391
Syrien	2240
Somalia	2065
Pakistan	1496
Marocko	656
Kosovo	524
Palestina	517
Jordanien	452
Kuwait	358
Egypten	323
Saudiarabien	314
Tunisien	272
Algeriet	257
Gambia	255
Bangladesh	247
Förenade Arabemiraten	203
Albanien	191
Libyen	131
Indonesien	92
Jemen	74
Sudan	73
Azerbajdzjan	59
Sierra Leone	43
Uzbekistan	42

Kazakstan	28
Kirgistan	13
Qatar	13
Bahrain	10
Djibouti	10
Turkmenistan	10

Riktningar inom islam

Nedan följer en kort introduktion av islamiska riktningar. Denna bakgrund underlättar förhoppningsvis efterföljande diskussion och presentation av församlingar och föreningar. Syftet är att ge en bild av de olika riktningar som ryms under rubriken "islam" och som finns representerade i Malmö och Lund. I texten förekommer grundläggande islamisk terminologi. Några nyckeltermen som shari'a och jihad har blivit en del av svenska språket och kursiveras därför inte. Alla årtal som anges är enligt vår tideräkning.

SUNNI

Inom sunnitisk islam formerades efter Profetens död olika rättsskolor (plural *madhahib*, singular *madhab*) med något olika metoder för att tolka islamisk lag. Sedan 1000-talet finns fyra sådana, vilka alla anses vara lika legitima. Den malikitiska dominerar i Nord- och Västafrika, den shafi'itiska i kustområdena längs Indiska oceanen, från Östafrika, över Sydasiens till Sydostasien. Den hanafitiska dominerar på Balkan, i Turkiet och i Centralasien medan den hanbalitiska, som är den minsta, dominerar i Saudiarabien. Enligt idealet bör varje sunnimuslim följa en rättsskola, i synnerhet som de föreskriver något olika rörelsemönster vid bön. De flesta församlingar i Malmö tillhör emellertid inte officiellt någon rättsskola utan det är upp till de individuella medlemmarna. Undantag är emellertid Islamiska fatwabyrån, som strikt följer shafi'itisk tradition, och salafistiska församlingar som tenderar att följa den hanbalitiska rättsskolan.

AHMADIYYA

Ahmadiyya uppstod som en sunnitisk islamisk rörelse i Punjab i Indien ledd av Ghulam Ahmad (1835-1908). År 1891 förklarade han sig vara såväl Messias som *al-Mahdi* och att Jesus varken dog på korset, som kristendomen lär, eller färdades levande upp till himlen, som är en vanlig uppfattning bland muslimer, utan överlevde korsfästelsen och dog och begravdes i Indien. Efter Mirza Ghulam Ahmads död splittrades rörelsen i två grenar. Den största är nu baserad i London där den leds av Ghulam Ahmads femte kalif (från *khalifa*, "ställföreträdare").

Det är i synnerhet synen på profetskapet som gör ahmadiyya kontroversiella. Att Muhammad var den siste profeten, "profeternas insegel" (*khatam al-nabiyyin* eller *khatam al-anbiya*) anses vara en grundläggande islamisk dogm. Ahmadiyya gör emellertid en distinktion mellan profeter som fått en lag uppenbarad av Gud och en lägre rang av profeter som får uppenbarelser från Gud men ingen ny lag. Man erkänner alltså Muhammad som den siste laggivande profeten men hävdar att den lägre rangen av uppenbarelser fortsätter. Grundaren Mirza Ghulam Ahmad anses tillhöra den senare typen och fick därmed inte någon ny lag uppenbarad. Ahmadiyya betraktar därför sig själva som muslimer men förföljs i många länder med

motiveringen att de genom att erkänna en profet efter Muhammad har avfallit från islam. Enligt pakistansk lag är det till och med brottsligt för en ahmadi att kalla sig muslim, att benämna sin bönelokal för moské eller att överhuvudtaget använda islamiska termer för sin religion. För att registrera sig i röstlängden eller få ett pass måste en ahmadi antingen registrera sig som icke-muslim eller underteckna ett dokument där Mirza Ghulam Ahmad beskrivs som avfälling och lögnare. De får inte heller beskrivas som muslimer på sina gravstenar, vilket bland annat drabbat Pakistans ende nobelpristagare Abdus Salam, som fick fysikpriset 1979 och på vars gravsten ordet "muslim" tagits bort.²⁰

SHI'A

Enligt sunnitisk tradition räknas "de fyra första kaliferna", som efterträdde Muhammad som världsliga ledare, som de fyra rättledde kaliferna, *al-rashidun*. Dessa, som hette Abu Bakr, 'Umar, 'Uthman och 'Ali, anses ha utmärkt sig för sin fromhet och religiösa kunskap. Enligt shi'itisk tradition var emellertid Profetens kusin och svärson 'Ali, som alltså enligt sunni är den fjärde kalifen, dennes rättmätige efterträdare och hans tre företrädare anses därför som personer som felaktigt tilltvingat sig rollen som kalifer.²¹

'Ali räknas inom shi'a som den förste imamen och enligt den största shi'itiska riktningen, *ithna 'ashariyya* (tolvshi'a), efterträddes han av elva imamer, vilka alla var direkta ättlingar till honom, innan den tolfte imamen gick in i den stora fördoldheten år 941. Den tolfte imamen anses fortfarande vara verksam och väntas återkomma inför Domens dag för att som *al-Mahdi*, "Den Rättledde", tillsammans med Jesus leda de goda krafterna mot de onda. Han kallas därför även *al-Muntazar*, "Den Väntade".

Under 1800-talet skedde en institutionalisering av den religiösa hierarkin med Ayatollah som den högsta rangen. En del ayatollar får dessutom status som *marja' al-taqlid*, "efterföljandets källa". Varje troende shi'amuslim förväntas följa en särskild *marja' al-taqlid*, även de lärde som befinner sig på positionerna precis under. Det kan röra sig om att följa de tolkningar som görs av en *marja'* i juridiska – shari'a-rättsliga – frågor. Shi'itiska församlingar i Europa är därför ofta på något sätt kopplade till organisationer som uppstått runt en viss *marja' al-taqlids* seminarium, *hawza*. De främsta seminarierna återfinns i irakiska Najaf och iranska Qom. Det bör påpekas att det inte ens bland iranska *maraji' al-taqlid* råder någon konsensus om Ayatollah Khomeinis teori om *wilayat al-faqih*, att den yttersta politiska makten ska ligga hos den främste religiöse auktoriteten.²²

Shi'a beräknas utgöra mellan 10 och 15 % av världens muslimer men är i majoritet i Iran, Irak, Azerbajdzjan och Bahrain. De utgör även en stor andel i Libanon men någon folkräkning har inte kunnat göras där på grund av den politiska situationen. Det finns även andra grenar av shi'aislam, som isma'iliyya och zaydiyya, men eftersom dessa vad vi kunnat se inte finns representerade i Malmö går vi inte in på dem här.²³

SUFISM

Sufism, *tasawwuf*, betecknar "islamisk mystik" och ett ordensväsende som ibland består av löst sammanhängande nätverk och ibland av välorganiserade rörelser som bedriver en rad aktiviteter. Syftet inom ordnarnas religiösa praktik är att upprätta en nära och personlig relation till Gud. De många olika sufiordnar (*turuq*, singularis *tariqa*) som växt fram har utvecklat olika metoder för detta. Ett centralt inslag är *dhikr*, "erinran", en ritual som går ut på att minnas Gud, ofta genom att rytmiskt upprepa särskilda fraser eller något av Guds

²⁰ Valentine 2014, Lathan 2008, Saeed 2007, Rashid 2011. För rörelsens självbeskrivning se Ahmad 1926 (1997), en bok författad av ahmadiyyas andre kalif och fortfarande använd av rörelsen som informationsmaterial.

²¹ En god introduktion till shi'aislam är Momen 1985. På svenska finns till exempel Thurfjell 2015a och 2015b.

²² Se Fazlhashemi 2011 om aspekter av den nutida debatten inom iransk shi'aislam.

²³ Det finns emellertid isma'ilitiska församlingar på några orter i Sverige. Se Larsson & Thurfjell 2013.

namn i syfte att nå ett extatiskt tillstånd. En sufiorden leds av en *shaykh* (eller på persiska *pir*) som vägleder sina anhängare efter deras andliga förmåga. Shaykhen anses av sina anhängare ha en andlig och välsignande kraft, *baraka*, som lärjungar kan få del av genom att till exempel röra vid honom (det är i de allra flesta fall en man). Även avlidna shaykher anses ha denna kraft och ett vanligt inslag är därför att vallfärda till heliga mäns och ibland kvinnors gravar. Vid sidan av det teologiska och rituella innehållet i sufism är dessa ordnar i dag ofta utformade som stiftelser som bedriver utbildning, välgörenhet och ibland deltar i det politiska livet i form av att de stödjer politiska partier som försöker påverka vilken islampolitik ett land ska föra. Sufiordnar ses ofta som en motståndare mot eller alternativ till radikalare islamtolkningar som till exempel de salafitiska. Dock är detta inte alltid riktigt då fromhetsritualer även genomförs inom ramen för vissa salafitiska rörelser. De stora sufiordnarna finns numera över hela världen. Nedan nämns endast de tre ordnar som vi funnit representerade i Malmö.²⁴

NAQSHBANDIYYA

Naqshbandiyya, som idag är en av de största sufiordnarna, grundades i staden Bukhara i dagens Uzbekistan av Baha' al-Din Naqshband (1318-1389). Denna orden utmärker sig genom att den spårar sin *silsila*, "kedjan av andliga ledare", tillbaka till Profetens svärfar och den förste kalifen Abu Bakr istället för till 'Ali som övriga ordnar gör. Detta innebär att Naqshbandiyya ofta beskrivs som starkt sunnitiska i sina traditioner och därmed negativa till shi'aism. Flera grenar av denna orden i Syrien och Turkiet kännetecknas av dess tysta *dhikr*.²⁵ Att inte utöva en högljudd ritual som ibland innehåller självgisslan ses inom orden som uttryck för dess rationalitet och att orden är modern och intellektuellt grundad i sin religiösa praktik. Ofta kombineras detta synsätt med organiseringen av omfattande välgörenhetsarbete, utbildning på alla nivåer och drivandet av till exempel barnhem samtidigt som ordnarna intresserar sig för att bygga nätverk som kan påverka politisk utveckling.²⁶ Naqshbandiyya är av tradition betecknad som den gren inom sufism som anses vara mest politiskt aktiv av de olika ordnarna. Denna orden är vanlig bland personer med en bakgrund i Irak, före detta Jugoslavien, Libanon, Syrien och Turkiet, men som nämnts ovan kan ordnar vara geografiskt utspridda och vissa grenar existerar transnationellt och ibland endast i Europa.

MOURIDIYYA

Mouridiyya grundades i Senegal i slutet av 1800-talet av Amadou Bamba. Denne var då en lokal ledare för Qadiriyya-orden, en av de stora globala sufiordnarna. Mouridiyya har emellertid fått en egen specifik identitet och fick i början av 1900-talet stort kulturellt och politiskt inflytande i Senegal genom att bygga upp institutioner som fyllde det vakuum som uppstått efter att den franska kolonialmakten krossat de statliga strukturer som tidigare funnits. Rörelsen betonar arbetsetik och genom medlemmars ekonomiska bidrag har rörelsen blivit en ekonomisk och politisk maktfaktor i Senegal och dess ledare åtnjuter diplomatisk immunitet. Rörelsens centrum är i Senegals näst största stad Touba, där Bambas grav har blivit ett viktigt vallfärdsmål och en megamoské har byggts på platsen. Även Amadou Bambas mors Mam Diarra Boussos grav i byn Porokhane är ett viktigt vallfärdsmål, i synnerhet för kvinnor.²⁷

RIFA'IYYA

24 För introduktioner till sufism se Westerlund (red.) 2004, Raudvere & Stenberg (eds.) 2009 och Sorgenfrei 2015. Westerlund (red.) 2004, Raudvere & Stenberg (eds.) 2009, Stjernholm 2011 och Sorgenfrei 2013 erbjuder fallstudier om vad som händer när sufiordnar sprids till Europa och Nordamerika.

25 Zacone 1996: 451ff.

26 För exempel på verksamhet inom en gren av Naqshbandiyya, se Stenberg 2004a, Stenberg 2009 och Stenberg 2015.

27 Triaud 1996: 426; Evers Rosander 2001.

Rifa'iyya grundades av Ahmad al-Rifa'i (d. 1183) i Wasit i nuvarande Irak. Orden har utvecklats i ett tjugotal olika grenar. Mest känd har orden blivit för att dess *dhikr* utöver en repetition av Guds namn eller andra fraser i många fall även inbegripit eldslukning, att gå på eld, äta levande ormar och perforering av kroppen med spikar eller glas.²⁸ Genom historien har orden varit framträdande i Syrien, Egypten och Turkiet, men den har även haft inflytande på Balkan, speciellt i dagens Bosnien, Kosovo och Albanien. Liksom många andra ordnar är i Rifa'iyya en transnationell orden i dag och de är etablerade i en rad länder som bland annat USA, Storbritannien, Tyskland och Australien. Bland de som tillhör orden i ett svenskt sammanhang har de flesta sin bakgrund i Bosnien, Kosovo och Albanien. Rituellt påminner i dag ordens religiösa praktik om hur ordnar i Turkiet som Mewlevi-orden och Helveti-Jerrahi-orden utövar sina ritualer genom vissa rörelsemönster ackompanjerade av repetitioner av varianter på Guds namn och musik samt körsång, det vill säga att tidigare praktiker som till exempel att äta levande ormar rationaliserats bort.

DARQAWIYYA

Darqawiyya är en sufiorden som grundades i Marocko av Mawlay al-Arbi al-Darqawi i slutet av 1700-talet. Al-Darqawi, som var en *idrisi sharif* (en ättling till profeten Muhammad genom Idris I som i marockansk historieskrivning betraktas som Marockos grundare), var initierad i shadhiliyya-orden och darqawiyya kan betraktas som en utbrytare ur denna.²⁹ Det är en av Marockos största ordnar och åtminstone två marockanska sultaner var medlemmar: Abd al-Rahman (1822-1859) och Yusuf (1912-1927). Dess kärnområde är norra och östra Marocko samt västra Algeriet. En algerisk utbrytare av orden, som grundades av Ahmad al-Alawi (1869-1934) och kallas alawiyya (denna har dock inget samband med alawiter i Syrien). Darqawiyya och shadhiliyya samlade under första hälften av 1900-talet flera prominenta europeiska konvertiter som Frithjof Schuon, René Guénon och Titus Burckhardt samt den internationellt kände iransk-amerikanske islamforskare, Seyyed Hossein Nasr. Dessa representerar en perennialistisk mystik som är rimligt vanlig bland många konvertiter till islam i Europa och Nordamerika.³⁰

Darqawiyya i Malmö tillhör emellertid en annan riktning, Murabitun World Movement, som grundades av den skotske konvertiten Ian Dallas, numera Abdalqadir al-Sufi. Han förestår en riktning som beskrivs som en blandning av flera till varandra teologiskt och praktiskt närstående sufitraditioner som darqawiyya, shadhiliyya och qadiriyya.

Moderna islamiska riktningar

De genomgripande samhällsomvandlingar som Mellanöstern, liksom Europa, gick igenom under 1800-talet, med urbanisering, införandet av marknadsekonomi, förändringar av utbildningssystem och ökad läskunnighet samt framväxten av moderna nationalstater ledde till uppkomsten av nya islamiska rörelser. Precis som i relation till sufism begränsas redovisningen nedan till riktningar som vi har mött i Malmö och Lund.³¹

MUSLIMSKA BRÖDRASKAPET

Det Muslimska brödrskapet grundades i Egypten 1928 av Hassan al-Banna (1906-1949). Under de första åren riktades kritik mot brittisk närvaro, kristen mission i landet och mot de egyptier som samarbetade

²⁸ Popovic 1996: 492ff.

²⁹ Andezian 1996: 395f.

³⁰ Stenberg 1996: 97ff och Sedgwick 2004: 83ff.

³¹ En längre redogörelse för utvecklingen av islamistiska rörelser finns i Lagervall 2015. Se även Stenberg 2004.

med kolonialmakten. I syfte att visa på ett alternativ formulerades rörelsen sitt berömda slagord "Islam är lösningen".³² Även om rörelsen i början krävde ett återupprättande av kalifatet utvecklades den snart i en pragmatisk riktning genom att anpassa sin strategi till de möjligheter som de omgivande politiska omständigheterna medgav. Medan Sayyid Qutb (1906-1966), rörelsens mest kände ideolog efter al-Banna, formulerade en ideologi som förespråkade jihad mot repressiva och otrogna härskare, tog Brödraskapets ledning avstånd från våld som politisk metod på 1970-talet. På 1980-talet började rörelsen alltmer arbeta parlamentariskt och deltog i val till det egyptiska parlamentet genom oberoende kandidater. Brödraskapet var vid denna tid förbjudet. År 2000 vann oberoende kandidater 17 platser och i valet år 2005 fick Muslimska Brödraskapet 88 platser i parlamentet som oberoende kandidater. Efter att president Mubarak störtades under 2011 fick rörelsens nystartade Frihets- och rättvisepartiet nästan 50 % av rösterna och 2012 valdes dess kandidat Muhammad Mursi till president med knapp marginal, men störtas i en militärkupp ett år senare.

Även det syriska Brödraskapet leddes de första åren efter grundandet år 1944 av pragmatiska ledare, men den repression som följde på Ba'thpartiets maktövertagande i mars 1963 ledde till att en mer radikal falang baserad i Aleppo tog kontroll och rörelsen radikaliserades successivt. En rad väpnade konfrontationer med regimen under slutet av 1970- och början av 1980-talet kulminerade med massakern i staden Hama under februari månad 1982. Efter att Brödraskapet lyckats inta staden, och avrättat höga officerare och ledare för Ba'thpartiet, inledde regeringstrupper artilleribeskjutning av staden och cirka 25,000 människor beräknas ha dödats i massakern.³³

Muslimska brödraskapet började etableras i Europa från 1950-talet och framåt, genom flyktingar och studenter från Mellanöstern.³⁴ På 1960-talet grundades islamiska organisationer med kopplingar till Brödraskapet i olika europeiska länder. På 1980- och 1990-talen skapades nationella paraplyorganisationer vilka bands samman genom Federation of Islamic Organizations in Europe (FIOE) som grundades år 1989. FIOE grundade i sin tur år 1997 det Europeiska rådet för fatwa och forskning, vars syfte är att ge europeiska muslimer riktlinjer för hur de kan förlika islamiska normer med europeiska staters lagar. Islamiska förbundets medlemskap i FIOE har lett till diskussioner om förbundets koppling till Muslimska brödraskapet, särskilt under den så kallade Omar Mustafa-affären 2013. Det finns ännu ingen vetenskaplig studie om Islamiska förbundet men i den mest gedigna studien om Muslimska brödraskapet i Europa beskriver Brigitte Maréchal (2008) de organisatoriska banden som bräckliga, bestående av: "mer eller mindre formella personliga kontakter och ett flertal årsmöten mellan ledare, men varje nationell gren framstår som autonom."³⁵ Detta beror på att lokala sammanhang där Brödraskapet verkar är olika. Det kan gälla rörelsen förhållanden i såväl repressiva stater i Mellanöstern som i europeiska demokratier. Värt att notera är att europeiska stater inte har varken en gemensam syn eller praktiskt förhållningssätt till Muslimska brödraskapet.

SALAFIYYA

Salafism, en latiniserad form av arabiska *salafiyya*, går tillbaka på termen *al-salaf al-salih*, som brukar översättas med "de fromma förfäderna" och betecknar de första tre generationerna av muslimer. En grundläggande salafistisk princip är en strävan att rensa ut alla "religiösa innovationer", *bid'a*, som senare generationer av muslimer infört och därmed förvrängt den ursprungliga och autentiska islam som predikades av Profeten Muhammad.

32 Standardverket om Muslimska brödraskapet är sedan 40 år Mitchell 1969 (1993). Wickham 2013 är förmodligen ett standardverk i vardande.

33 Lefèvre 2013 och Pargeter 2010: 61-95. En redogörelse på svenska finns i Karlsson 2005 som för övrigt var en av de första utländska observatörer som besökte Hama efter blodbadet 1982.

34 Se Maréchal 2008 för Muslimska brödraskapet i Europa. Se även Ternisien 2005 och Pargeter 2010: 133-176.

35 Maréchal 2008: 4f.

Wahhabismen utvecklades ur den hanbalitiska rättsskolan, den minsta av de fyra sunnitiska rättsskolorna, och har fått namn från sin grundare Muhammad ibn 'Abd al-Wahhab (1703-1792). Denne, som var inspirerad av den likaledes hanbalitiska rättslärde Taqi al-Din ibn Taymiyya (1263-1328) och dennes lärjunge Ibn Qayyim al-Jawziyya (1292-1350), menade att islam på arabiska halvön hade urartat genom folkliga traditioner som vallfärder till sufiska helgons gravar, vilket han fördömde som *shirk*, "att sätta någonting vid Guds sida". Genom en allians med stamshaykhen Muhammad ibn Sa'ud blev wahhabismen statsideologi när den moderna saudiska staten grundades på 1920-talet av en ättling till denne, 'Abd al-'Aziz ibn Sa'ud.

Typiskt för salafister är ett förkastande av shi'islam och sufism. Båda anklagas för att sätta människor vid Guds sida, de förra på grund av sin vördnad för imamerna och de senare för sin vördnad för helgon vars gravar har blivit pilgrimsmål. Salafister tenderar även att utifrån samma princip förkasta parlamentarisk demokrati, eftersom de menar att ett sådant system ger mänskligt stiftade lagar företräde framför gudomligt givna. Demokrati likställs därför ofta med *shirk*, "att sätta något vid Guds sida". Salafister tenderar också att ha en konservativ, för att inte säga reaktionär, kvinnosyn. Politiskt är emellertid långt ifrån alla salafister militanta. Vi kan dela in salafister i tre huvudkategorier:

1. Jihadistiska salafister betraktar jihad, förstådd som väpnad kamp, som en grundläggande religiös plikt.³⁶ Typiskt för jihadisterna är att de praktiserar *takfir*, vilket innebär att anklagar andra muslimer med annan åsikt för att vara *kafir*, "otrogen". Denna praktik är mycket kontroversiell och har kritiserats av de flesta '*ulama*' både genom historien och idag. Det främsta målet för denna väpnade kamp är muslimska härskare som anklagas för att ha avvikit från islam och allierat sig med otrogna västerländska makter. Den mest kända representanten för jihadistisk salafism är naturligtvis al-Qa'ida och "Islamiska Staten" (IS).³⁷ Usama bin Ladin tillhörde de jihadisterna som med stöd av Saudiarabien och USA hade stridit mot den sovjetiska ockupationsmakten i Afghanistan på 1980-talet men som under det första Gulfkriget i början på 1990-talet vände sig mot den saudiska regimen. Det kan vara värt att påpeka att även Muslimska brödrskapet drabbas av jihadistisk kritik, ofta med ett explicit undantag för Sayyid Qutb, just för att rörelsen tagit avstånd från våld som politisk metod och försökt verka parlamentariskt inom nationalstatens ram.³⁸
2. En betydligt större grupp är kvietistiska eller fromhetsinriktade salafister, en riktning som på arabiska ofta kallas *salafiyya 'ilmiyya*, "vetenskaplig eller skolastisk salafism", eller *salafiyya da'wiyya*, "missionerande salafism". Dessa betonar att det är en plikt att lyda den politiske härskaren för staten. Den saudiska regimen tenderar därför att stödja denna gren. Prominenta företrädare är 'Abd al-'Aziz bin Baz (1910-1999), Muhammad bin al-'Uthaymin (1925-2001) och Muhammad al-Albani (1914-1999). Istället för att kräva upprättandet av en islamisk stat eller politiska reformer tenderar denna gren att fokusera på '*aqida*', "islamisk doktrin", och '*ibada*', "regler för gudstjänstliv". De två salafistiska grupper som är verksamma i Lund respektive Malmö hänvisar båda till auktoriteter inom denna riktning.
3. Mellan dessa riktningar har det uppstått en som ofta kallas *salafiyya harakiyya*, "aktivistisk salafism", som kan beskrivas som en syntes mellan saudisk wahhabism och Muslimska brödrskapets ideologi.

36 Se Halldén 2007 och 2012 för studier om jihadistisk salafism på svenska.

37 För en översikt över den så kallade Islamiska Statens islamtolkning på svenska, se Lagervall 2016 och Stenberg 2016.

38 Se till exempel al-Qa'idas nuvarande ledare Ayman al-Zawahiris uppgörelse med Muslimska brödrskapet i Kepel & Milelli 2005: 243ff.

Den uppstod på 1960-talet men gjorde sig särskilt märkbar under det första Gulf-kriget i början på 1990-talet genom att kritisera den saudiska regimen och kräva politiska reformer.³⁹

Dessa kategorier av jihadistiska eller mer fromma salafister finns även i Europa. Gemensamt är att de tenderar att betrakta Europa som *dar al-kufr*, "otrons område", men de drar olika slutsatser av detta. För jihadister liksom al-Qa'ida och IS innebär detta att Europa även är *dar al-harb*, "krigets område", där det är legitimt att utföra väpnad jihad, det vill säga terrorattentat. För kvietister eller fromhetsinriktade salafister innebär det istället att Europa kan definieras som *dar-al-sulh*, "fördragets område", eller *dar al-da'wa*, "missionens område". Detta innebär att muslimer uppmanas att vara laglydiga, eftersom de ingått ett fördrag med myndigheter i det land de slagit sig ned, och att utnyttja sin närvaro i icke-muslimska samhällen till att missionera bland muslimer i syfte att få dem att vända tillbaka till den rätta vägen, det vill säga till en salafistisk tolkning av islam. Det förekommer emellertid bland båda kategorierna en skilda uppmaningar att göra *hijra*, "utvandring", bland fromhetsinriktade till ett muslimskt land, ofta Saudiarabien, för att där kunna praktisera islam, bland jihadister till en konfliktzon för att där ansluta sig till en jihadistisk milis. Båda kategorierna tenderar att avfärda Muslimska brödraskapet och andra islamiska organisationers strävan mot integration och politiskt deltagande i europeiska samhällen.

AHBASH

Ahbash⁴⁰ är en rörelse som uppstod i Libanon 1983 när en grupp ledd av etiopiern 'Abdallah al-Harari al-Habashi (1910-2008) tog över välgörenhetsorganisationen Jami'yyat al-mashari al-khayriyya al-islamiyya (Föreningen för islamiska välgörenhetsprojekt). Detta är också rörelsens officiella namn. Ahbash är plural av habash och betyder "etiopier", med anspelning på grundaren. Rörelsen är emellertid en produkt av Libanons specifika politiska kontext och den kännetecknas av en starkt polemisk inställning gentemot salafister och Muslimska brödraskapet. Rörelsen gör anspråk på att följa "de fromma förfädernas", *al-salaf al-salihs*, religiösa tradition men förkastar centrala namn i salafistisk idétradition som Ibn Taymiyya, Ibn 'Abd al-Wahhab, 'Abd al-'Aziz bin Baz, liksom inom andra riktningar av politisk islam som Abu-l-Ala al-Mawdudi och Sayyid Qutb med motiveringen att de har avvikit från denna ursprungliga islam. Ahbash anklagar dessa för att ha infört *bid'a*, "innovationer", i islams lära och rituella liv samtidigt som man försvarar sufiska praktiker som att vallfärda till helgongravar och fira *mawlid*, "profetens födelsedag" (vilket de två första av ovan nämnda auktoriteter förkastade som just *bida'*). Sufism är ett centralt inslag inom Ahbash som står nära sufiordnarna qadiriyya och rifa'iyya. I rörelsens sufiska ritualer ingår musik och lovsång. När det gäller *fiqh*, "rättsvetenskap", erkänner rörelsen alla fyra sunnitiska rättsskolors legitimitet men följer strikt den shafi'itiska.

Ahbash har sedan inbördeskriget i Libanon 1975-1990 varit allierat med Syrien och den libanesiska shi'a-rörelsen Hizbullah. I början på 1990-talet hade Ahbash seglat upp som den största sunnitiska organisationen i landet men har sedan dess varit en stjärna i dalande. Däremot har den utvecklats till en global rörelse med förgreningar i Nordamerika och Europa, det vill säga även i Sverige.

TURKISK ISLAM

I Malmö bedriver tre turkiska institutioner verksamhet. Individer med turkisk bakgrund kan emellertid vara medlemmar i, eller besöka, andra muslimska församlingar och föreningar.

DIYANET: TURKISK STATSISLAM

När Kemal Atatürk upprättade den moderna turkiska staten i spillrorna av det osmanska riket år 1923 blev sekularitet en av den nya republikens grundprinciper. I Turkiets fall innebär inte detta att religion och stat

³⁹ Se Lacroix 2011 och Utvik 2014.

⁴⁰ Se Pierret 2010, Avon 2008, Hamzeh & Dekejian 1996, Kabha & Erlich 2006 och Mermier 2009.

åtskildes utan att staten kontrollerade religion. Direktoratet för religiösa affärer, ofta kallat Diyanet, bildades som ett statligt organ år 1924 med uppgift att administrera landets moskéer. År 1976 fick Diyanet även i uppgift att tillgodose religiösa behov för turkar i utlandet. Detta var naturligtvis en reaktion på att statligt oberoende organisationer som Milli Görüs (se nedan) hade upprättat moskéer i europeiska länder. Diyanet erbjuder i dag turkiska moskéer imamer som skickas ut och avlönas av den turkiska staten. I Tyskland, där en avdelning till Diyanet grundades år 1983, kontrollerar institutionen nästan 900 moskéer.⁴¹ Även i Sverige finns moskéer som har statsavlönade imamer från Turkiet och som i sin islamtolkning samt i relation till de som besöker moskén företräder en officiell turkisk uppfattning av islam.

MILLI GÖRÜS

Den islamiska rörelsen Milli Görüs, "Nationell vision", grundades år 1970 av medlemmar i Naqshbandi-orden med den tidigare turkiske politikern och det islamiskt orienterade Valfärdspartiets ledare, Necmettin Erbakan (1926-2011), som centralgestalt. Rörelsen hävdade att den islamiska civilisationen är överlägsen den "västerländska" som avfärdades som materialistisk och ogudaktig. Därför menade Milli Görüs att en förutsättning för att Turkiet åter skulle bli en stark nation var att turkar återvände till islam. Ur rörelsen uppstod en rad politiska partier vilka i tur och ordning förbjöds tills Valfärdspartiet, "Refah partisi" bildade en kortlivad regering 1996-1997 med just Erbakan som premiärminister. Efter att militären gripit in och tvingat Erbakan att avgå och förbjudit hans parti grundade han ett nytt, Fazila. Vid denna tidpunkt utmanades han emellertid av förnyare inom rörelsen, ledda av Recep Tayyip Erdoğan och Abdullah Gül, vilka grundade ett nytt parti, Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), "Rättvis- och utvecklingspartiet", medan Erbakan grundade partiet Saadet. Det senare har inte rönt några framgångar medan AKP, som distanserat sig från Milli Görüs, har styrt Turkiet sedan 2002.⁴²

Milli Görüs verksamhet kommer till Europa genom turkiska gästarbetare redan på 1970-talet. Idag kontrollera Milli Görüs över 500 moskéer i Europa varav över 300 i Tyskland. Under 1990-talet distanserade sig de europeiska grenarna alltmer från turkisk politik och inriktade istället sin verksamhet på turkiska muslimers situation i respektive europeiskt land. Till skillnad från det av den turkiska staten kontrollerade Diyanet tar Milli Görüs upp politiska frågor som berör muslimer i till exempel Tyskland, som lärares rätt att bära huvudduk, tillgång till halal-mat, islamisk utbildning och rätten till separerad simundervisning för flickor och pojkar. Medan tyska myndigheter länge betraktat Milli Görüs med misstänksamhet har nederländska myndigheter uppfattat rörelsen som representant för landets muslimer. Denna inkludering kan vara en förklaring till att nederländska Milli Görüs har utvecklat en mer liberal tolkning av islam än sin tyska motsvarighet.⁴³ I Malmö finns följaktligen Milli Görüs representerade och rörelsen står i kontrast till muslimska församlingar som engagerar muslimer av turkisk härkomst, men som genom Diyanet har turkiska statsanställda imamer knutna till sin verksamhet.

GÜLEN-RÖRELSEN

En ytterligare turkisk rörelse med närvaro i Malmö och Lund utgörs av Gülen-rörelsen som är uppkallad efter grundaren Fethullah Gülen (f. 1938). Denne började som statligt anställd imam på en koranskola undervisa ungdomar i islam och sufism, påverkad av Said Nursis (1878-1960) idéer. Dessa bygger på en Naqshbandi-tradition kombinerat med idén att islam och modern vetenskap är förenliga.⁴⁴ Gülen kompletterade detta

41 Turan 2008, Ulutas 2010, Otterbeck & Nielsen (red.) 2015

42 Atacan 2005: 187f, Schiffauer 2000: 52ff.

43 Om Milli Görüs i Tyskland och Nederländerna se Atakacan 2009, Andrews 2011, Yükleyn 2010 och Yurdakul & Yükleyn.

44 I fråga om diskussionen rörande islam och modern vetenskap finns vid sidan av Stenberg 1996 och 2004 en mer historiskt inriktad översikt i Stenberg 2010. Se även Bigliardi 2014.

synsätt med principen att islam och marknadsekonomi är förenliga.⁴⁵ Enligt Gülen är ekonomisk framgång ett tecken på fromhet, det vill säga att individen har behagat Gud. Samtidigt betonar han människors sociala ansvar och arbetsgivares skyldigheter gentemot anställda. Han är emot idén att upprätta en islamisk stat och ser istället islam som ett värdesystem som förser individen med medborgerliga dygder. Hans idéer har därför attraherat en ny klass av konservativa anatoliska småföretagare som växte fram som ett resultat av Turgut Özals ekonomiska liberalisering på 1980-talet. Det var också under denna tid som rörelsen växte explosionsartat.⁴⁶

I Turkiet kontrollerar rörelsen en mängd skolor, universitet, dagstidningar, bokförlag, tv- och radiokanaler. Fram till 2012 stod rörelsen nära regeringspartiet AKP men hamnade då på kollisionskurs med det. Den AKP-ledda turkiska regeringen har följaktligen under senare år motarbetat rörelsen och försökt stänga ner flera av dess verksamheter. Gülen-rörelsen har inga egna moskéer utan har inriktat sig på att etablera lärocentra för utbildning och religionsdialog. Rörelsen har bemötts med mer välvilja av tyska myndigheter än Milli Görüs på grund av sitt uttalade fokus på religionsdialog.⁴⁷ Denna inriktning på utbildning har medfört att Gülen-rörelsen grundat flera universitet och utbildning ses som en nyckel i skapandet av en from, välutbildad och ekonomiskt framgångsrik muslim. Gülen-rörelsen finns representerad i Malmö och Lund, inte minst vid högskolan i Malmö och Lunds universitet.

Rosengård

Islams och muslimers ökade närvaro och synlighet är något som i Sverige och övriga Europa har kommit att uppfattas som ett hot snarare än en integrering i – eller utveckling av – ett redan pluralistiskt samhälle. Idag är islam och muslimer ständigt uppmärksammade i Sverige och tonläget i den svenska debatten har under relativt lång tid varit skarp gentemot islams och muslimsk närvaro i samhället. Under den senaste tiden har i media skrivits om hot om nedläggningar av flera av Malmös moskéer och på högerradikala hemsidor diskuteras huruvida extremism och islamism frodas i utsatta bostadsområden såsom det i Malmö belägna Rosengård.

Rosengård, som byggdes mellan åren 1960 och 1970, är ett av de bostadsområden som ingick i det så kallade miljonprogrammet. Här har i dag majoriteten av de boende utländsk bakgrund och här finns mer än 50 olika språkgrupper representerade. Vid slutet av år 2014 hade Området Öster, där Rosengård och Husie ingår, 45,281 invånare varav 19,160 (42 %) var utrikes födda. 10,549 personer var födda i muslimska majoritetsländer, vilket blir 23 % av områdets totala befolkning och 55 % av den utrikes födda befolkningen. Enligt samma variabel som användes i avsnittet om antalet muslimer i Malmö blir antalet födda eller med två föräldrar födda i muslimska majoritetsländer 13,292 individer (29,3 %). Rosengård utgör emellertid med sina 23,822 invånare endast 52,6 % av område Öster. Om vi gör det orimliga antagandet att alla av de 13,292 personer som antagits vara födda eller har två föräldrar födda i muslimska majoritetsländer bor i Rosengård

45 För mer om islam och entreprenörskap, speciellt bland muslimer i Europa, se Stenberg 2004c.

46 Maigre 2005, Aras & Caha 2000, Gulay 2007, Robinson 2014. Se även Haenni 2005: 82-86.

47 Yükleyn 2010 och Andrews 2011.

skulle denna grupp utgöra en knapp majoritet i området med 51,5 %. I denna rapport antas följaktligen att andelen med muslimsk bakgrund i Rosengård är någonstans mellan 40 och 50 %.

Området har aldrig varit ett "rikt" område, utan en plats för det som ibland beskrivs som "underklass". Forskaren Per-Markku Ristalammi menar att det finns en kontinuitet i beskrivningar av Rosengård som annorlunda än andra stadsdelar ända sedan stadsdelen byggdes. Efter att under 1960-talet har framställts som ett modernt framtidssamhälle började stadsdelen under 1970-talet beskrivas som ett socialt marginaliserat område, men det var först när andelen invånare med utländskt ursprung ökade på 1980-talet som detta började förklaras i etniska termer och ställas i kontrast till "det svenska".⁴⁸

ROSENGÅRDSKRAVALLERNA 2008 OCH ROSENGÅRDSRAPPORTEN 2008-2009

Efter de tragiska terrorattentaten 11 september 2001 har det förts en infekterad diskussion om förekomsten av radikal islamism även i Malmö. År 2006 startade författaren Fredrik Ekelund en debatt med en artikel i vilken han förklarade Sverigedemokraternas växande framgångar med en tilltagande omvänd rasism gentemot etniska svenskar. Han hävdade även i sin artikel att det fanns sju källarmoskéer i Rosengård där "extrem islamism" predikas.⁴⁹

Diskussionen om källarmoskéer och islamisk extremism fick ny näring vintern 2008 då nyhetsbilder av kravaller i Rosengård spreds över landet och till viss del över världen. Upprinnelsen var att kommunpolitiker, hyresvärdar och polis hade startat en informell grupp kallad Herrgårdsgruppen för att med gemensamma krafter förbättra området. En idé var att starta en boskola där nyanlända flyktingar skulle lära sig att sköta lägenheter och tvättstugor.

I syfte att ge plats åt denna verksamhet sa hyresvärden Contentus redan år 2006 upp hyreskontraktet till en lokal på Ramels väg 41 som hyrdes av Islamiska kulturföreningen. Föreningen hade använt lokalen både som bönelokal och för fritidsaktiviteter för ungdomar. Islamiska kulturföreningen protesterade och lyckades genom förhandlingar flera gånger skjuta upp utrymningen av lokalen fram till november 2008 då man lämnade tillbaka nycklarna efter att ha städat ut lokalen.⁵⁰

Enligt ordföranden för föreningen, Ammar Daoud, hade även ett antal personer som inte tillhörde föreningen nycklar. Några ungdomar bestämde sig för att ockupera lokalen för att pressa kommun eller fastighetsägare till att ordna en ny lokal. Som deras språkrör i media framträdde den äldre Basem Mahmoud som beskrevs som ordförande i den nybildade föreningen Youth Islamic Center. Enligt Ammar Daoud hade inte Mahmoud något med Islamiska kulturföreningen att göra. Mahmoud svarade att Daoud inte hade något stöd bland gräsrotter. Efter att det inte hjälpt att hyresvärden stängt av el och vatten begärde Contentus att polisen skulle utrymma lokalen.⁵¹ Detta skedde den 15 december och de ungdomar som hade ockuperat lokalen tältade nu istället utanför byggnaden. Två dagar senare blockerades lokalen med containrar för att förhindra att den ockuperades på nytt.

Sydsvenska Dagbladets rubrik följande dag var "Stökigt när polisen blockerade moskén".⁵² Situationen för-

48 Ristalammi 1994.

49 Fredrik Ekelund, "Etniska svenskar föraktas", *Sydsvenska Dagbladet* 2006-10-04.

50 "Ockupationen i Rosengård polisanmäld", *Sydsvenska Dagbladet* 2008-12-05; "Vi får se vem som tröttnar först", *Sydsvenska Dagbladet* 2008-12-16.

51 P3 Dokumentär gjorde ett avsnitt med titeln "Rosengårdskravallerna 2008" som sändes den 30 november 2013, <http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/333539?programid=2519>

52 *Sydsvenska Dagbladet* 2008-12-18.

värrades och påföljande dag talade rubriker istället om kravaller. Då hade även aktivister hemmahörande i kranskommuner tagit sig till Rosengård för att delta och ett hundratal ungdomar kastade gatsten, raketer och hemmagjorda bomber mot polisen. Ett krismöte hölls följande dag med polis, politiker och representanter för islamiska föreningar. Enligt *Sydsvenska Dagbladet* bjöd Sveriges Muslimska Råd in till mötet som hölls i polishuset. Enligt samma källa deltog förutom Islamiska kulturföreningen Islamiska förbundet i Malmö, Malmö unga muslimer, Månens scoutkår, Studieförbundet Ibn Rushd, Stödkliniken, Quranläsares förening och Malmö Milli Görüs. På lokala muslimska företrädares initiativ nattvandrade vuxna Rosengårdsbor den 20 december medan polisen höll sig i bakgrunden och allt lugnade nu ned sig.⁵³

Samma dag publicerade *Sydsvenska Dagbladet* ett antal kommentarer till det som hänt. Ordförande i Malmö kommunstyrelse Iimar Reepalu och integrationsminister Nyamko Sabuni betonade i en gemensam artikel att det var en försvinnande liten minoritet av Rosengårds ungdomar som hade deltagit i oroligheterna och att denna minoritet hade fått förstärkning av tillresta aktivister. Efter att ha gjort denna distinktion mellan en majoritet av laglydiga Rosengårdsbor och en våldsamt klick riktades hårda ord mot den senare: "Vi kan inte tolerera att extrema politiska rörelser, proffshuliganer, kända kriminella personer och andra våldsverkare använder Rosengård som skådeplats för egna syften: att skapa kaos och slåss mot polisen." De fortsatte sedan: "Det är också allvarligt att det finns vuxna i området som i stället för att mana ungdomarna till lugn och besinning gör det motsatta. Uppmuntra till ockupation, våld och motstånd."⁵⁴

Sydsvenska Dagbladets ledarskribent gjorde samma distinktion mellan vanliga Rosengårdsbor och de som deltagit i kravallerna för att sedan fortsätta: "Samhället kan inte acceptera att delar av städer blir zoner där mobben styr, där polis, brandkår och representanter för andra samhälleliga institutioner inte kan röra sig fritt." Sedan betonades den roll som hade spelats av tillresta vänsterextremister vilka ledarskribenten menade fick stöd från delar av det etablerade samhället:

Samma sak gäller de islamistiska grupperingar som i utanförskapets områden försöker utnyttja reella problem som diskriminering, social stigmatisering och kulturella konflikter för att bygga segregation inifrån. Att våldet den här gången började i en hemlös moské som förevändning är ett tecken i tiden.⁵⁵

På *Sydsvenska Dagbladets* kultursidor beskrev Pernilla Ouis samma dag Islamiska kulturföreningen som salafistisk med patriarkala, homofoba och odemokratiska värderingar: "Angrepp mot väst kan legitimeras utifrån att man anser att väst attackerat muslimerna först. Ett jihad pågår i försvaret av den rätta tron där alla medel är tillåtna."⁵⁶

Medan Basem Mahmoud, som hade trätt fram som språkrör för ungdomarna som ockuperade lokalen, nu var utmanövrerad som samtalspartner och inte inbjöds till några möten, var bilden av Islamiska kulturföreningen mer splittrad. Medan polis och politiker lovordade föreningen och dess ordförande Ammar Daoud, tillsammans med andra muslimska representanter, för att ha visat ansvar och bidragit till att lugna ned situationen, citerade *Sydsvenska Dagbladet* uttalanden han gjort två år tidigare om könssegregerad simundervisning, att

53 "Konstanides öppnar för diskussion om ny lokal", *Sydsvenska Dagbladet* 2008-12-21; "Vi vill ha bra skolor för våra barn", *Sydsvenska Dagbladet* 2008-12-21.

54 Nyamko Sabuni & Iimar Reepalu, "Utanförskap ingen ursäkt att tillgripa våld", *Sydsvenska Dagbladet* 2008-12-20.

55 "Utanförskapets mekanismer", *Sydsvenska Dagbladet* 2008-12-20.

56 Pernilla Ouis, "Bråkmakare och salafi enade i ett bisarrt jihad", *Sydsvenska Dagbladet* 2008-12-20.

flickor borde bära huvudduk och att mannen bör vara familjens överhuvud.⁵⁷

Bara en månad senare publicerade Försvarshögskolan En rapport med titeln "Hot mot demokrati och värdegrund – en lägesbild från Malmö" på uppdrag av den dåvarande integrationsministern Nyamko Sabuni.⁵⁸ Enligt direktiven skulle rapporten ge en kunskapsöversikt för förebyggande insatser mot våldsbejakande extremism och radikalisering och i samråd med regeringen bestämdes att den skulle fokusera på situationen i Malmö. Radikalisering är ett notoriskt vagt begrepp⁵⁹ och uttrycket "radikal islam" används i den offentliga debatten på allt från muslimer med allmänt konservativa värderingar (för en del debattörer är huvudduk ett tecken på radikalisering) över olika grader av hedersstrukturer till jihadism (det som Säkerhetspolisen (Säpo) kallar våldsbejakande islamistisk extremism). I rapporten följs EUs definition av radikalisering som "en process som leder till att individer eller grupper stödjer eller begår terrorhandlingar,"⁶⁰ alltså som "ett första steg mot våldsbejakande radikalisering."⁶¹ Enligt denna definition skulle det följaktligen vara jihadistisk salafism snarare än icke-militanta former av salafism, hur reaktionära dessa än må vara, som är fokus. När rapporten operationaliserar begreppet radikalisering till konkreta frågor till informanter handlar det emellertid om gängbildning, flickors skolgång, tvångsäktenskap, åsiktskontroller som tvingar muslimska kvinnor att bära slöja och trakasserar kvinnor som informerar om kvinnors rättigheter samt om förändringar i individers beteende mot ökad religiös aktivitet och religiös klädsel.⁶²

Det görs alltså ingen åtskillnad mellan konservativa och reaktionära attityder, vilka när de med fysiskt eller psykiskt hot eller våld påtvingas andra kan betraktas som ett integrationsproblem, och jihadister som kan tänkas förbereda terrorattentat, alltså ett säkerhetsproblem. Författarna tycks utgå från premissen att engagemang i konservativa och reaktionära former av islam, i synnerhet salafism, är ett första steg mot jihadism. Detta är emellertid en omtvistad fråga bland terroristforskare. Medan en del betraktar den större kategori av salafister som inte använder våld och inte engagerar sig politiskt som en ingång till jihadism, betraktar andra dem som ett användbart motvårn och en säkerhetsventil mot rekrytering till jihadistiska grupper.⁶³ Ingen av ståndpunkterna kan sägas ha något substantiellt stöd i forskning eftersom hela diskussionen bygger på den kontrafaktiska frågan huruvida ett större eller ett mindre antal individer skulle rekryteras av jihadistiska grupper om de icke-militanta salafisterna inte hade existerat. Det som dock kan sägas är att dessa båda gruppers religiösa auktoriteter befinner sig i en våldsam polemik gentemot varandra. I de fall som medlemmar i allmänt salafistiska församlingar har rekryterats av jihadistiska grupper förefaller detta ha skett utanför den direkta moskémiljön, ofta i privata lägenheter. En av rapportens författare, Magnus Ranstorp, har vid upprepade tillfällen hyllat den så kallade Århusmodellen mot radikalisering där ett inslag har varit att bygga upp ett samarbete med "radikala moskéer" i staden.⁶⁴

Rapportförfattarnas slutsats var att de kunde se en tilltagande radikalisering bland muslimer i Malmö, en process som lokaliserades till en handfull källarmoskéer. Det är emellertid omöjligt att ur rapporten utläsa

57 "S vill samarbeta med omstridd moské. Islamiska Kulturföreningens kvinnoosyn", *Sydsvenska Dagbladet* 2009-02-26; "Lugnet har lagt sig i Rosengård", *Sydsvenska Dagbladet* 2008-12-23. De uttalanden som citerades var från "Djup splittring bland Malmös muslimer", *Sydsvenska Dagbladet* 2006-02-09.

58 Ranstorp & Dos Santos 2009.

59 Se Sedgwick 2010 och Kundnani 2012 för diskussioner om begreppet radikalisering.

60 Ranstorp & Dos Santos 2009: 3, not 1.

61 Ranstorp & Dos Santos 2009: 5.

62 Ranstorp & Dos Santos 2009: 15.

63 För en diskussion om begreppet radikalisering och genomgång av olika positioner inom terroristforskning, se Pisolu 2014. En prominent företrädare för synen på salafister som ett värn mot rekrytering av terrorister är Sageman 2004: 181.

64 Ranstorp, Magnus 2014, "The Foreign Policy Essay: Scandinavian Foreign Fighters – Trends and Lessons", i *Lawfare*: <http://www.lawfareblog.com/foreign-policy-essay-scandinavian-foreign-fighters%E2%80%94trends-and-lessons>.

vad de 29 av 30 tillfrågade som svarade att de upplevde en radikaliserings av Rosengårds muslimer konkret menade. Det framgår inte heller hur författarna kom fram till att av de källarmoskéer som de anklagade för att vara radikala mellan tre och fem även predikade våldsbejakande islamism, varav en var Islamiska kulturföreningen.⁶⁵ Det framgår inte hur många informanter som betecknade dessa moskéer som våldsbejakande eller varför de gjorde det. Fick Islamiska kulturföreningen denna stämpel på grund av sin roll under Rosengårdskravallerna? Hade informanterna besökt dessa tre moskéer och hade de i så fall förstått fredagspredikan som äger rum på arabiska? Det framgår inte heller hur utbredd icke-våldsbejakande salafism eller andra former av konservativ eller kvinnoförtryckande islam var. Medan en undersökning av hederstrukturer i Stockholm stad, som publicerades ungefär samtidigt, presenterade en femgradig skala av olika nivåer av hederstrukturer som unga flickor levde under,⁶⁶ formulerade Rosengårdsrapporten sin frågeställning om radikaliserings som en ja- eller nejfråga med ett jakande svar. Men hur många åsiktskontrollanter som tvingade muslimska kvinnor att bära slöja rörde det sig om? En, en handfull, tjugo eller hundra?

Leif Stenberg, Anders Ackfeldt och Dan-Erik Andersson på Centrum för Mellanösternstudier vid Lunds universitet kritiserade i *Sydsvenska Dagbladet* rapportens metod att endast intervjua myndighetspersoner i Rosengård och inga invånare eller muslimska ledare, samt för en flytande definition av termerna "radikal" och "radikaliserings". En allvarlig kritik riktades även mot att källmaterial som rapportens sades bygga på hade destruerats, vilket medförde att kontroll och uppföljning omöjliggjordes för såväl forskare som media.⁶⁷

Även rapportens utpekande av "källarmoskéer" är problematisk. Ordet frammanar bilden av en underjordisk, närmast olaglig, verksamhet. Ordet var kanske relevant på 1980- och 1990-talen, då i stort sett alla församlingar utom Islamic Center huserade i källarlokal till bostadshus i Rosengård och till viss del även år 2009 när rapporten skrevs. I den debattartikel som presenterade rapporten skriver författarna:

Bland annat förekommer grupper av ultraradikala islamistiska medlemmar med hemvist i någon av de källarmoskéer (till skillnad från den officiella församlingen) som finns i området.⁶⁸

Islamic Center är Nordens första ändamålsbyggda sunni-moské och en av Malmös äldsta och sannolikt den största församlingen. Den har emellertid ingen status som kan kallas "officiell" i strikt mening. Liksom alla andra muslimska församlingar fungerar den snarare som en frikyrka. Det blir följaktligen en alltför onyanserad debatt när källarlokal förknippas med extremism. Det är ju knappast lokalen i sig som formar det religiösa uttrycket. I islamiska församlingars lokaler bedrivs, utöver religiös aktivitet och missionsverksamhet, ofta även fritidsaktiviteter för ungdomar, idrottsverksamhet, läxhjälp, matlagningskurser, föreläsningar och familjerådgivning. I Rosengårdsrapporten beskrevs emellertid denna kombination av religiös och social verksamhet som ett problem i sig och i rapporten rekommenderas en granskning av alla kulturföreningar i syfte att kontrollera "huruvida dessa egentligen inte bedriver kulturverksamhet utan religiös verksamhet."⁶⁹ Något som blir tydligt i föreliggande rapport är att de flesta församlingar som finns kvar sedan Centrum för Mellanösternstudiers inventering år 2007 flyttat till större lokaler i industriområden utanför Rosengård. De har dessutom målmedvetet arbetat för att bygga upp kontakter med Malmö stad, Svenska kyrkan, polis och andra myndigheter.

65 Ranstorp & Dos Santos 2009: 14.

66 Åhré Älgamo: 2009.

67 Leif Stenberg, Anders Ackfeldt & Dan-Erik Andersson, "Källmaterialet förstördes", *Sydsvenska Dagbladet* 2009-01-30.

68 Magnus Ranstorp & Josefine Dos Santos, "Kommuner måste hejda extremism", *Svenska Dagbladet* 2009-01-28: <http://www.svd.se/kommuner-maste-hejda-extremism>.

69 Ranstorp & Dos Santos 2009: 21.

Olyckligtvis kom den efterföljande debatten att fokusera på Försvärshögskolans destruering av rapportens bakgrundsmaterial, en händelse som passade in i medielogikens törst efter tydliga skandaler, eller på vad som får sägas om islam och muslimer och mindre på huruvida rapporten innehöll några belegg för sitt påstående om en tilltagande radikaliserings av muslimer i Rosengård och vilken typ av radikaliserings det i så fall handlade om. Förutom den eniga och högst berättigade kritik som kom från akademiskt håll rörande metodfrågor och destruering av material tenderade rapporten i en mer allmän debatt att försvaras av de vilkas förutfattade meningar den bekräftade och kritiserades av de vilkas förutfattade meningar den motsade.

Föreliggande rapport om muslimska församlingar i Malmö och Lund är emellertid överens med en slutsats i Rosengårdsrapporten, nämligen att det behövs mer grundläggande forskning om muslimska miljöer i Sverige generellt, men även fallstudier rörande enskilda städer som Malmö. De senaste årens alltmer intensiva debatt om våldsbejakande islamism och shari'a-poliser i svenska förorter präglas ofta av anekdotiska berättelser om egna upplevelser, både bland de som beskriver en omfattande närvaro av extremister och de som förnekar detta. Det finns helt enkelt ingen underbyggd forskning som kan ligga till grund för en sund och sansad diskussion.

Ett exempel på hur snett det kan gå i den offentliga debatten är det norska Framtidspartiets ordförande Siv Jensen, senare norsk finansminister, en månad efter att Rosengårdsrapporten publicerats hänvisade till den när hon påstod att "Sharialagarna har tagit över fullständigt i Malmö och svensk lag åsidosatts."⁷⁰

Rekrytering av jihadister

I Malmö anklagades Al-Aqsa Spannmålstiftelse 2009 för att skänka pengar till palestinska Hamas och stiftelsens ordförande anhölls. Senare släpptes han på grund av brist på bevis. Stiftelsen förklarade att insamlade pengar inte går till Hamas, utan till olika grupper som hjälper fattiga och föräldralösa barn på Västbanken och i Gaza, samt till palestinska flyktingar i Libanon och Jordanien. Detta exempel från tiden före den så kallade arabiska våren och konflikten i Syrien och Irak visar hur det allmänna synsättet var på relationen mellan rörelser som Hamas och muslimer i Sverige. Ur ett perspektiv uppfattades det som oroande att muslimer i Sverige kunde stödja organisationer som ansågs vara islamistiska och därmed även ett säkerhetshot. Dock var tanken inte sådan att svenska muslimer kunde vara en betydande resurs för rekryterare till rörelser som Hamas, åtminstone inte i jämförelse med hur transnationell rekryteringen till olika stridande parter i Syrien och Irak genomförs i dag.

I dag uttrycker Säkerhetspolisen (Säpo) ofta sin oro över individer som reser från Sverige till krigsområden för militär träning eller strid tillsammans med islamistiska grupper. Det är en oro och en diskussion som är vanlig även i olika former av media, det vill säga i den offentliga debatten generellt. I februari 2012 bedömde Säpo att omkring 30 svenskar hade rest till Somalia och i årsrapporten för 2012 uppskattades individerna som rest till Syrien till samma antal. I Säkerhetspolisens årsbok 2014 uppskattas att fler än hundra svenskar rest för att strida i Syrien och Irak, i intervjuer i media under 2015 har företrädare för Säkerhetspolisen uppskattat antalet till 300, och menar vidare att dessa kommer från de tre storstadsregionerna men även mindre orter. Efter två tillslag mot misstänkt terroristförberedande verksamhet i Örebro publicerade Säpo ett pressmeddelande som hävdade att "Örebro är, efter Malmö, Göteborg och Stockholm, den stad där flest personer rest för att

⁷⁰ "Siv Jensen advarete mot snikislamisering", *Dagbladet* 2009-02-21.

ansluta sig till våldsbejakande islamistiska extremistgrupper.”⁷¹ Även i en rapport från Försvarshögskolan som tillika publicerades i juni 2015 görs ett liknande påstående med hänvisning till just Säpo.⁷²

Ovanstående pressmeddelande från Säpo fick både politiker och journalister i Malmö att reagera, eftersom det antydde en rangordning av svenska städers export av jihadkrigare med Malmö som trea, något Säpo aldrig informerat Malmös ansvariga politiker om. Säpo svarade då att listan inte var någon rangordning men förtydligade att Göteborg och Stockholm var de städer varifrån flest hade rest. Man ville emellertid inte göra någon jämförelse mellan Malmö och Örebro. På en direkt fråga vad som avsågs med Malmö i pressmeddelandet svarade Säpo att det var storstadsregionen Malmö, dock utan att förklara hur denna definieras.⁷³ I Januari 2015 hävdade *Helsingborgs Dagblad* att tidningens källor uppskattade att 20 personer hade rest till Syrien från Malmöområdet och ett femtiotal från vardera Göteborg och Stockholm. Försvarshögskolans Magnus Ranstorp kommenterade att Malmö verkar locka till sig relativt få sympatisörer för ”Islamiska Staten” och al-Qa’ida med tanke på stadens storlek.⁷⁴ En slutsats är att Säpos inkludering av Malmö tillsammans med Göteborg och Stockholm i ”de tre storstadsregionerna” verkar vara en standardformulering.

När en 23-årig Malmöbo i april 2016 greps av belgisk polis för delaktighet i terrorattentaten i Bryssel den 22 mars fick diskussionerna om rekrytering av jihadister i Malmö förnyad intensitet. Den gripne tillhörde de kända fall av Malmöbor som rest till Syrien och hade väckt uppmärksamhet i början på 2015 då han poserade med vapen och Islamiska statens flagga på sin Facebooksida och flera av hans Malmövänner gillat bilden.⁷⁵ Under april 2016 har det publicerats reportage om hur Malmöbor rekryteras på kaféer och biljardhallar.⁷⁶ När detta skrivs har emellertid inga moskéer pekats ut. Rapporterna är av förklarliga skäl ganska vaga. Den märkligaste berättelsen är den om en man som försökte rekrytera ungdomar till Islamiska Staten och som påstod sig vara profeten Moses.⁷⁷ Det kan följaktligen förmodas att den 23-årige Malmöbon varit känd sedan länge av såväl svensk som internationell säkerhetspolis.

När islamologen Rickard Lagervall hösten 2014 kommenterade att Säpo inte pekat ut Malmö som en bas för rekrytering av jihadister kontaktades han av representanter för muslimska församlingar som berättade om sammanlagt tre fall av unga män som rest till Syrien. Radio P4 Malmöhus hade då även fått in uppgifter om två eller tre unga män som rest till Syrien.⁷⁸ Det är osäkert om det rör sig om samma individer. Det har förekommit pressrapporter om misslyckade försök att rekrytera på ett gym⁷⁹ och i en skola⁸⁰ i Malmö.

71 ”Tillslag i Örebro - misstänkt terrorrekrytering”, pressmeddelande från Säpo 2015-06-01: <http://www.sakerhetspolisen.se/ovrigt/pressrum/aktuellt/aktuellt/2015-06-01-tillslag-i-orebro---misstankt-terrorrekrytering.html>.

72 Ranstorp, Gustafsson & Hyllengren 2015: 11.

73 ”Säpo fick förklara utpekning av Malmö”, *Skånska Dagbladet* 2015-06-09.

74 ”Så försöker IS värva jihadkrigare i Skåne”, *Helsingborgs Dagblad* 2015-01-17: <http://www.hd.se/sa-forsoker-is-varva-jihadkrigare-i-skane/>.

75 ”Jihadist från malmö i IS propagandakrig”, *Sydsvenska Dagbladet* 2015-03-18: <http://www.sydsvenskan.se/malmo/jihadist-fran-malmo-i-is-propagandakrig/>.

76 ”Så här värvar IS nya medlemmar i Malmö”. *Kvällsposten* 2016-04-11: <http://www.expressen.se/kvallsposten/sa-har-varvar-is-nya-medlemmar-i-malmo/>.

77 ”Öppen terrorrekrytering på kafé i Malmö”, *SVT Nyheter Skåne* 2016-04-11: <http://www.svt.se/nyheter/lokalt/skane/oppen-terrorrekrytering-pa-cafe-i-malmo>.

78 ”Dålig grogrund för jihadism i Malmö”, *P4 Malmöhus*, 2014-10-15: <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=96&artikel=5991225>.

79 ”Så försöker IS värva jihadkrigare i Skåne”, *Helsingborgs Dagblad* 2015-01-17: <http://www.hd.se/sa-forsoker-is-varva-jihadkrigare-i-skane/>

80 ”Män tog sig in på skola i Malmö - uppgav sig vara från IS”, *Lokaltidningen* 2015-02-10: <http://malmo.lokaltidningen.se/m%C3%A4n-tog-sig-in-paa-skola-i-malmo%C3%B6---uppgav-sig-vara-fraan-is-/20150210/artikler/150209686/>.

Säpo har varken offentliggjort någon uppskattning eller några exakta siffror på säkra fall av jihadresenärer från Malmö och inte heller angivit om någon av de muslimska församlingarna utmärkt sig. Det verkar alltså inte finnas någon tydlig rekrytering i Malmö. Under en rundvandring i flera av Malmös moskéer som genomfördes av Leif Stenberg och Rickard Lagervall våren 2014 angav två av dessa att de hade haft besök av rekryterare för "Islamiska Staten". Det är med de uppgifter som finns tillhanda svårt att se en systematik i rekryteringen av jihadister från Malmö. En orsak kan vara närheten till Köpenhamn och att Malmö historiskt inte utmärkt sig för rekrytering av jihadister till al-Shabab i Somalia under 2000-talet. Något som har visats i jämförande studier är emellertid ett europeiskt mönster vilket innebär att samma städer återkommer som rekryteringsbaser under 2000-talet även om de involverade individerna byts ut.⁸¹

Det var mot bakgrund av en sådan oro som Islamic Center anordnade en stor konferens om våldsbejakande extremism den 23 mars 2015 i samarbete med Rosengårdspolisens och med inbjudna talare som regeringens samordnare mot extremism Mona Sahlin, terrorforskaren Hans Brun och Robert Örell från Fryshuset i Stockholm. Under konferensen visade närvarande Malmös politiker föga entusiasm över Rosengårdspolisens projekt i syfte att upptäcka radikaliseringsprojekt. Det socialdemokratiska kommunalrådet Andreas Schönström varnade under seminariet för att projektet kunde leda till stigmatisering av muslimer.

Öppna inbjudningar skickades ut till lärare, kommunanställda, akademiker som arbetar med frågor som rör islam och muslimer och andra muslimska församlingar. Muslimska församlingar bojkottade emellertid konferensen med motivering att de inte fått personliga inbjudningar. Salih Tufekcioglu förklarade före konferensen i en artikel i *Sydsvenska Dagbladet* att han inte tänkte komma eftersom konferensen hölls i en moské och därmed kopplade våldsbejakande extremism till islam.⁸² Islamic Center svarade att konferensen hölls i centrets idrottshall och att det var naturligt att den hölls på centret eftersom församlingen var arrangör.⁸³ Den ende utomstående muslimske representant som kom var Salahuddin Barakat, som kritiserade Mona Sahlin för hennes uttalande att muslimska ledare har ett viktigt ansvar att bemöta "Islamiska Staten".⁸⁴ Liknande kritik mot Sahlin har uttryckts av andra företrädare för muslimska församlingar, vilka upplever att hon inte erkänner det förebyggande arbete som de faktiskt bedriver utan istället antyder att de är passiva. Flera företrädare kritiserar istället myndigheter för att förhålla sig passiva och att de inte får något stöd därifrån. Det bör påpekas att flera församlingar som bojkottade konferensen entusiastiskt tog emot de två Malmöpoliserna som initierat ett projekt i syfte att förebygga radikaliseringsprojekt och våldsbejakande extremism.

En förklaring till bojkotten, som inte är bekräftad, är att det också handlade om en irritation över att Islamic Center ännu en gång tog initiativet och därmed stärkte sin roll som islams ansikte i södra Sverige. Likaså förklarade företrädare för Islamic Center Malmö stads bristande entusiasm inför såväl konferensen som polisens projekt med att det överskuggade ett kommunalt initiativ.

Malmö stad fortsatte länge att vara ovillig att anställa en samordnare mot våldsbejakande extremism, vilket mötte kritik från olika håll. I december tillsattes emellertid ett samordningsteam med uppgift att arbeta mot våldsbejakande extremism och en hjälptelefon upprättades för anhöriga till personer i riskzonen att rekryteras till radikala rörelser. Samtidigt offentliggjorde Malmö stad projektet Våra liv i vilket föreningarna

81 Se Sageman 2004: 142.

82 Salih Tufekcioglu, "Jag bojkottar konferensen om extremism med Mona Sahlin för att den hålls i en moské", *Sydsvenska Dagbladet* 2015-03-21.

83 Elin Whilde, "Muslimska organisationer måste också kunna arbeta mot extremism", *Sydsvenska Dagbladet*, 2015-03-24.

84 "Sahlin: Religiösa ledarna måste stå upp mot terror", *Sydsvenska Dagbladet* 2015-03-24.

Islamakademien, Spiritus Mundi och Flamman Ungdomens hus skulle arbeta i syfte att förebygga radikaliseringsprojektet är finansierat av Allmänna arvsfonden.⁸⁵

Kampen om islam

Den offentliga debatten om radikaliseringsav muslimer och islamistisk extremism har påverkat en intern diskussion och kamp mellan olika muslimska församlingar och föreningar om vem som bör representera islam utåt. Flera muslimska rörelser i Malmö och Lund har tagit avstånd från vad som kan kallas en våldsbejakande militant ideologi, och valt att på ett demokratiskt sätt verka för islamisering inom ramen för existerande samhällssystem, det vill säga att verka för främst en islamisering av muslimer. De flesta församlingar strävar efter att erkännas som moderata och ansvarsfulla representanter för områdets muslimer. Det råder emellertid oenighet över var gränserna går för att vara "moderat" utan att samtidigt förlora relevans. Islamic Center i Malmö har kritiserats för just detta på grund av sin linje att bannlysa politik från fredagspredikningar. Detta blev uppenbart under debatten om de Muhammadkarikatyrer som publicerades i *Jyllands-Posten* år 2005. Kritikens kärna rörde flera muslimers synpunkt att Islamic Center svek många muslimer genom att inte ta ställning för deras sak. Andra exempel rör palestiniernas rättigheter, amerikanska Guantánamo-basen och följaktligen mot de danska Muhammadteckningarna. Denna splittring bland Malmös muslimer granskades av *Sydsvenska Dagbladet* i deras artikelserie *Haram – Förbjudet i Islams namn*, som även den skapade livlig debatt.

Frågan vem som representerar Sveriges och Malmös muslimer är känslig. I januari 2011, en månad efter Taimur Abdulwahabs misslyckade självmordsattentat under julruschen i Stockholm, annonserades det att "Det svenska fatwarådet" hade bildats i Malmö. Rådets första *fatwa* fördömde självmordsattentat.⁸⁶ Detta kritiserades av andra muslimska representanter, bland annat av Södermalmsmoskén i Stockholm.⁸⁷ Det var emellertid inte innehållet i denna *fatwa* som var kontroversiellt utan anspråket på att utgöra en instans med auktoritet att definiera islam för svenska muslimer och det var rådets medlemmars kompetens att utfärda *fatawa* (*fatwa* i plural) som ifrågasattes.

I Malmö har åtta sunnimuslimska församlingar tillsammans bildat Malmö Muslimska Nätverk (MMN)⁸⁸ med det uttalade syftet att vinna erkännande hos media, myndigheter och politiker som representant för Sveriges muslimer. MMN fungerar även som församlingars gemensamma kanal till myndigheter. Nätverket utmanar därmed det monopol som församlingarna menar att Islamic Center hittills haft. När den moské som håller på att byggas på Danska vägen står färdig kommer denna rivalitet att manifesteras ännu tydligare (se Wakf: det skandinaviska trossamfundet under rubriken "Muslimska församlingar i Malmö och Lund").

⁸⁵ "Malmö bildar team mot extremism", *Svt Nyheter Skåne* 2015-12-22: <http://www.svt.se/nyheter/lokalt/skane/plan-mot-extremism-presenteras-i-malmo>; "'Våra liv' ska förebygga radikaliserings", Malmö stads hemsida 2015-12-23: <http://malmo.se/Huvudnyheter/2015-12-22-Vara-Liv-ska-forebygga-radikaliserings.html>

⁸⁶ "Svensk imam utlyser fatwa mot terrordådet", *Svenska Dagbladet* 2010-12-14 http://www.svd.se/svensk-imam-utlyser-fatwa-mot-terrordadet_5809275.

⁸⁷ "Svenska imamer tvistar om fatwa mot bombdåd", *Yle nyheter* 2010-12-15: <http://svenska.yle.fi/artikel/2010/12/15/svenska-imamer-tvistar-om-fatwa-mot-bombdad>; "Hur tungt väger en fatwa?", *Studio Ett* 2010-12-15: <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=1637&artikel=4241503>.

⁸⁸ Malmö muslimska nätverk består av Muslimska församlingen i Malmö, Bosniakiska församlingen, Islamiska förbundet i Malmö, Svensk Afghanska församlingen, Somaliska församlingen, al Nour Drita, Salsabil och HUDA förening.

Det kan tillika noteras att det var representanter från muslimska organisationer som bidrog till att lugna ned händelserna i Rosengård. I en rapport om upploppen i Paris förorter 2005, som var betydligt våldsammare och varade längre än de i Rosengård, hävdar Patrick Haenni att förklaringen var att muslimska rörelser tappat kraft snarare än att de radikaliserats. Organisationer som till Muslimska Brödrskapet närtstående UOIF (Islamiska föreningars förbund i Frankrike) hade sugits upp i det politiska systemet och dess ledare blivit medelklass och därmed tappat kontakten med förorten. Det vakuum som dessa rörelser lämnat efter sig hade endast fyllts av salafister med fokus på moralfrågor, men ointresserade av politik. Därmed fanns ingen rörelse som kunde kanalisera politiskt missnöje vilket var en viktig bidragande orsak enligt Haenni till upploppen i Paris. Möjligen kan en liknande analys göras av upploppen i Malmö, åtminstone som en del av en större analys som diskuterar orsakerna till upploppen i Malmö.

Trots vad som kan uppfattas som en ogynnsam inställning till islam och muslimer i allmänhet har ändå positiva framsteg gjorts i Malmö. Ett behov av dialog sprungen ur frågor som rör bland annat religionsutövning, klädsel, könsrelationer och dietregler har kommit från myndigheter, till exempel från vårdsektorn och skolvärlden. Dessa frågeställningar, som i stor utsträckning har debatterats i olika media, inte minst efter de tragiska händelserna 11 september 2001 och senare efter diskussionen om Muhammadkarikatyrerna som startade efter den 30 september 2005, är viktiga att lära känna, förstå och lösa. Ett exempel på ett lokalt initiativ från tiden före år 2001 är *Åtgärdsplan för att främja integration i Malmö stad* som initierades år 1999.⁸⁹ I planen presenteras en vision om hur Malmö skall se ut i framtiden och vilka åtgärder som krävs för att nå dit. Bland annat nämns ett gemensamt språk, gemensamma rättsnormer och gemensamma mötesplatser. I dag anges att planen är under revision.

I debatten om islam och muslimer i Malmö kommer även frågan som rör en statligt finansierad imamutbildning i Sverige in då en imamutbildning i Sverige uppfattas som att den skulle kunna gynna integration och påverka muslimers utveckling. Dock finns det ett flertal motsättningar som rör principen om statens neutralitet i dessa frågor. Ett argument är att staten inte bör finansiera konfessionella utbildningar. Frågan rör vad universitet kan erbjuda utan att deras sekulära status sätts på spel. Ett förslag är att en imamutbildning borde vara tudelad. Det vill säga att en del av utbildningen sker sekulärt, där universitet erbjuder en akademiskt grundad utbildning om svensk kultur, tradition och näringsliv och en "islamisk" del som muslimska organisationer bör erbjuda. Sveriges Muslimska Råd, håller med och menar att det i första hand är kunskapen om Sverige som behövs, inte om islam, och det är där svenska universitet kommer in i bilden. Möjligen skulle emellertid ett akademiskt perspektiv hämtat från religionsstudiet vara berikande i en imamutbildning och, även om det är omöjligt att generalisera, saknar förmodligen flera muslimska ledare i mindre muslimska församlingar formell muslimsk religionsvetenskaplig utbildning.

Efter ett direktiv från utbildningsdepartementet med titeln *Utbildning av imamer* från år 2008 gavs professor Erik Amnå, Örebro universitet, i uppdrag att leda en utredning som skulle kartlägga och analysera behovet samt bedöma vilka möjligheter som finns för en imamutbildning inom det svenska utbildningssystemet. Utgångspunkten var att det borde ske inom ramarna för det redan existerande statliga stödet för trossamfund som har som mål att "bidra till att skapa förutsättningar för trossamfunden att bedriva en aktiv och långsiktig inriktad religiös verksamhet i form av gudstjänst, själavård, undervisning och omsorg." Ett påstående som används till stöd för en svensk statsstödd imamutbildning är att den kan hjälpa till att bekämpa radikalisering samt undvika rekrytering till terrorism som sker genom utländskt inflytande när det kommer hit imamer från ett annat land eller genom svenska imamer som fått sin utbildning utomlands. Den färdiga utredningen presenterades år 2009 och tog på goda grunder ställning emot en imamutbildning. De skäl som framfördes

89 Se <http://malmo.se/Kommun--politik/Sa-arbetar-vi-med.../Integration--delaktighet/Atgardsplan-for-integration.html>

för ställningstagandet var att svenska staten ska vara konfessionsneutral och inte lägga sig i frågor som bedöms som religiösa. Utredningen pekar på att det kan vara fel att såväl särbehandla muslimer som att en särbehandling kan få en stereotypiserande effekt. Det fanns ytterligare argument varav några rörde att det följaktligen skulle vara principiellt fel att svenska staten ska auktorisera imamer, utredningen såg ingen större vilja bland imamer att delta i undervisningen och att det faktiskt rörde sig om endast några hundra personer varav de flesta hade imamuppdraget som en ideell bisyssla.⁹⁰

Istället har enskilda muslimska ledare och organisationer själva tagit initiativ till utbildningssatsningar. Ersta Sköndal högskola tog 2006 initiativ till en imamutbildning i samarbete med Svenska islamiska församlingarna (SIF) men projektet verkar ha lagts på is efter ett tag.⁹¹ Kista folkhögskola ger en muslimsk grundkurs på halvfart under ett år där Malmöimamen Salahuddin Barakat undervisar. Teologiska fakulteten på Uppsala universitet har sedan 2012 en professur i islamisk teologi som innehas av Mohammad Fazlhashemi. De Stockholmbaserade Al-Ghazzali-institutet och Hikmainstitutet ger kurser i islamisk teologi och rättslära (*fiqh*) och i Malmö grundades Islamakademin 2013 av Salahuddin Barakat (se under rubriken "Andra muslimska föreningar" nedan).

En iakttagelse rörande utbildningssatsningar som Ghazaliinstitutet, Islamakademin och Kista folkhögskola är att de olika utbildningar som startats av muslimer drivs av en specifik tolkningstradition. Det är inte så att till exempel sunni- och shi'a-muslimer bedriver utbildning tillsammans utan de gör det var för sig. Även inom en sådan mer övergripande uppdelning av muslimer enligt sunni och shi'a finns ytterligare teologiska skillnader som gör att dessa föredrar att bedriva utbildning på egen hand. En möjlig historisk parallell är uppbyggnaden av frikyrkliga institutioner och hur dessa format olika utbildningar.

En debatt liknande den om islamutbildning har förts kring muslimska friskolors vara eller icke-vara och även dessa utpekades av Rosengårdsrapporten som en grogrund för extremism och segregation.⁹² De som är positiva till muslimska friskolor menar att dessa möjliggör ökad integrering. Huvudargumentet mot religiösa friskolor är som ovan att stat och religion ska hållas åtskilda samt att skolans främsta uppgift bör vara att förmedla kunskap, inte att fostra religiöst. Den första muslimska friskolan öppnades likväl i Rosengård i Malmö 1993. Denna stängdes dock av Yrkesinspektionen efter allvarliga brister 1997. Detta blev dock fröet till den nya muslimska friskolan Ögårdsskolan, som byggdes i anslutning till Islamic Centers moské. Islamiska fatwabyrån driver al-Salamah skolan. I Lund har försökt gjorts att starta muslimska friskolor, men ännu har inget hållbart muslimskt friskoleprojekt genomförts.

BAKGRUND

Det var under 1960-talet och 1970-talet som de första större grupperna av muslimer anlände till Sverige. Det var då främst arbetskraftsinvandring från Turkiet och före detta Jugoslavien följt av anhöriginvandringen som var omfattande under slutet av 1970-talet fram till början av 1980-talet. Under 1980-talets mitt började asylsökande från Iran och Irak, Libanon, Syrien, Turkiet att anlända till Sverige och under slutet av årtiondet började också asylsökande från Somalia och Kosovo att anlända. Det påföljande jugoslaviska sammanbrottet medförde att ett stort antal muslimska bosniska flyktingar kom till Sverige. Till dessa olika invandrade muslimer tillkommer också en skara svenskar som konverterat till Islam. Dessa konvertiter har spelat en betydande roll i mötet mel-

90 Amnå, Brundin, Larsson 2009. *Staten och imamerna. Religion, integration, autonomi. Betänkande av imamutbildningsutredningen*. SOU 2009:52.

91 Jan-Håkan Hansson, "Vi är beredda att driva imamutbildning", *Svenska Dagbladet* 2006-02-14: <http://www.svd.se/vi-ar-beredda-att-driva-imamutbildning>.

92 Ranstorp & Dos Santos 2009: 17.

lan muslimska och svenska institutioner, trots deras ringa antal.⁹³ De har sedan 1980-talets andra hälft flitigt förekommit i media där de uttalat sig om mängder av frågor om islam och muslimskt liv. En trend i dag är att den inledande roll konvertiteter spelat som bryggor mellan bland annat svenska och muslimska institutioner minskar. De blir i allt högre grad ersatta av muslimer som anlänt till Sverige i tidig ålder eller är födda i landet.

MOSKÉERNAS UPPKOMST

Islam och muslimers närvaro i Sverige blev påtaglig först under 1970- och 1980-talet då de troende bland Sveriges muslimer började organisera sig och efterfråga muslimska eller islamiska institutioner som moskéer, friskolor och lokala föreningar.⁹⁴ Dock var det under 1990-talet som de flesta muslimska föreningarna etablerades i Malmö och Lund. Ahmadiyya grundade emellertid sin församling redan på 1960-talet.⁹⁵ Muslimska föreningen i Malmö etablerades enligt vissa uppgifter 1977. Det finns emellertid församlingar som kan spåras ännu längre bak i tiden men dessa har upphört. Ett problem i detta sammanhang är att dokumentation saknas och att många av de personer som var delaktiga i etableringen av församlingar inte längre är i livet.

Islamic Center och Muslimska församlingen i Malmö uppstod ur samma miljö och det är svårt att spåra exakt när splittringen skedde. Journalisten Staffan Söderberg publicerade på 1990-talet ett antal artiklar i *Sydsvenska Dagbladet* och *Föreningen Lärare i Religionskunskaps Årsbok* vilka idag är omistliga källor i varje försök att rekonstruera historien om islams etablering i Malmö.⁹⁶ Enligt Söderberg, som hänvisar till en opublicerad text av Bejzat Becirov, började församlingsarbetet i Malmö år 1965. Eftersom den muslimska gruppen då utgjordes av främst arbetskraftsinvandrare som hyste tanken att de snart skulle återvända till sina hemländer Jugoslavien och Turkiet var de primära frågorna muslimska begravningar och skolmat utan fläsk. År 1971 fick muslimska elever rätt till skolmat utan fläskkött och år 1973 resulterade Becirovs påtryckningsarbete i ett regeringsbeslut om befrielse av muslimska elever från religionsundervisning som vid denna tid hade en viss konfessionell kristen karaktär. År 1974 begravdes den första muslimen på den nyinrättade muslimska begravningsplatsen på Östra kyrkogården. Enligt Söderberg orsakade projektet att bygga den nya moskén konflikter inom den muslimska församlingen, vilket resulterade i att projektet blev en stiftelse år 1982. Muslimska församlingen, som hade närmat sig turkiska staten genom att acceptera en imam från det turkiska religionsministeriet, Diyanet, splittrades när en grupp bröt sig ut och bildade Islamiska församlingen i Malmö som istället anslöt sig till Milli Görüs.⁹⁷

Enligt företrädare för Islamic Center i Malmö började diskussionen om att bygga ändamålsenliga moskéer i staden redan i början på 1960-talet. Detta skapade vid denna tid ett visst motstånd hos omgivningen, men planerna kring ett moskébygge i Malmö blev ändå verklighet i början av 1980-talet då byggandet av Islamic Center påbörjades. Moskén i Malmö öppnade med en första fredagsbön den 20 april 1984. Den drivande kraften bakom moskébygget var Bejzat Becirov. Han kom till Sverige år 1962 från Jugoslavien och bildade tillsammans med Midhat Ibrahimbegovic Muslimska församlingen 1967.⁹⁸ Midhat kom till Sverige redan år 1953 och bosatte sig i Lund. Han arbetade som elektroingenjör på ingenjörsfirman J.L. Weibull i Åkarp. Under en intervju med Midhat beskriver han att antalet muslimer i Sverige år 1953 var runt 500, men

93 I brist på empiriskt material rörande konvertiter till islam i Sverige görs här inga uppskattningar av antalet.

94 Se Cato 2012: 83ff för en historik över etableringen av muslimska organisationer i Sverige.

95 Nasirmoskén i Göteborg beskrivs på ahmadiyyas hemsida (<http://www.ahmadiyya-islam.org/se/>) som Sveriges första moské invigd i september 1975.

96 Söderberg 1992; Söderberg 1995; Söderberg 1998. Se även Söderbergs artikelserie i *Sydsvenska Dagbladet* våren 1994 "Muslimer i stan": "I väntan på en minaret", *Sydsvenska Dagbladet* 1994-05-11, "Moskén – tio år senare", *Sydsvenska Dagbladet* 1994-05-14 och "En spegelbild av Sverige", *Sydsvenska Dagbladet* 1994-05-18.

97 Söderberg 1992: 170ff; Söderberg 1995: 69ff.

98 Midhat Ibrahimbegovic avled under hösten 2015.

ingen förutom han själv i Lund enligt hans vetskap. I Malmö förmodade han att det fanns tre.⁹⁹ I slutet av 1950-talet började fler muslimer att komma på grund av arbetskraftinvandring och sedan dess har antalet ständigt ökat. År 1961 var Midhat med och arrangerade den första muslimska gemensamma bönen och firandet av en *'Id al-adha* fest i Malmö. Ungefär 60-70 muslimer från Malmö, Lund och Köpenhamn deltog, enligt Midhat, i evenemanget.

Enligt Islamic Centers hemsida var den främsta avsikten med moskén och Islamic Center att bevara det nutida muslimska arvet och kombinera det med en framtida svensk identitet. Emellertid behövde församlingen utländsk finansiering till projektet som kostade 8 miljoner kronor. Den saudiska stiftelsen Islamiska världsförbundet (Rabita al-'alam al-islami, Islamic World League) gav ekonomiskt stöd och fick sedan sällskap av den libyska stiftelsen Islamic World Call Society som även den bidrog finansiellt. När Islamic Center år 1993 hotades av konkurs räddade Islamiska världsförbundet situationen genom att bidra med ytterligare finansiellt stöd och tilldelades två platser i styrelsen. Samtidigt vägrade Islamic Center att acceptera en imam som stiftelsen skickade till Malmö samma år.¹⁰⁰ Detta är ett exempel på den balans mellan att söka finansiering för sin verksamhet utan att förlora den självständighet som Islamic Center kämpat med att upprätthålla sedan grundandet. Ett annat uttryck för denna strävan efter oberoende är valet att inte tillhöra någon av de tre islamiska riksorganisationer som är medlemmar i Nämnden för Statligt Stöd till Trossamfund (SST). En konsekvens av detta är att församlingen inte får statliga bidrag annat än för specifika projekt. Att stå utanför SST komplicerade även församlingens ansökan om vigselrätt, men Islamic Center blev år 1994 den första islamiska församlingen utanför riksorganisationerna att få en sådan rätt.¹⁰¹

Under snart 30 års tid har Islamic Center varit en av Sveriges ledande muslimska institutioner. Centret har olyckligtvis under årens gång utsatts för ett antal sabotage och centrets ledare får ofta ta emot hot. Natten till den 27 april 2003 ödelades stora delar av moskéområdet, bland annat den muslimska friskolan Ögårdsskolan, i en större brand som misstänks ha varit anlagd. Ingen har dock åtalats för branden ännu. Andra sabotage mot moskén har bestått av rasistiskt klotter och krossade fönsterrutor samt ett antal mindre brandattentat. Bland de cirka tjugo tillfällen av sabotage har vid ett tillfälle någon släppt in en gris i moskén.¹⁰² Ytterligare brandattentat har riktats mot andra muslimska grupper i Malmö och bland annat har ahmadiyyaförsamlingens moské i området Husie attackerats.

Under 2000-talet har en ny generation muslimska ledare växt fram, en generation som är uppväxt i Sverige och har svenska som förstaspråk. Vissa, som Hikmainstitutets grundare Salih Tufekcioglu, arbetar som lärare, den mest centrala funktionen för integration sedan skolpliktens införande. Salahuddin Barakat (född 1981) har sedan CMES inventering 2007-2008, då han fortfarande var en ung imam på uppgång, nu blivit en av Sveriges mest framträdande imamer och förekommer ofta i media.

En allmän reflektion i relation till arbetet med denna rapport och besök i församlingsmiljöer är att deltagandet i aktiviteter mest är knutet till fredagspredikan och speciella högtider vid till exempel Ramadan. Vid moskébesök och i en mindre enkät som genomfördes år 2007 uttryckte flera församlingar en önskan att flytta till större lokaler för att kunna utöka sina aktiviteter till mer än bara bön, vilket många av dem hade förverkligat 2015.

Att tillsammans med andra troende delta i fredagsbönen betraktas allmänt som en religiös plikt. Historiskt har

99 En kort intervju med Midhat Ibrahimbegovic som gjordes i samband med att han blev föremål för en konstfilm, <http://www.svt.se/nyheter/lokalt/skane/i-borjan-var-det-exotiskt>

100 Söderberg 1995: 68ff.

101 Söderberg 1998: 186.

102 Gardell 2010: 11.

emellertid denna plikt varit begränsad till män medan kvinnor har förväntats be i hemmet. De genomgripande sociala omvandlingar som samhällen i Mellanöstern och Europa genomgått från 1800-talet och framåt, har emellertid underminerat mäns monopol på offentligheten. En allt starkare trend är att kvinnor blir allt aktivare i offentligheten och inom islamiska rörelser. I Sverige representerades islamiska organisationer på 1990-talet till stor del av kvinnliga konvertiter. Sedan dess har en ny generation av muslimska män och kvinnor som är uppväxta och utbildade i Sverige och har svenska som förstaspråk, trätt fram. För denna generation är det naturligt att umgås över könsgränser, vilket ibland lett till spänningar med äldre generationer. Bland kvinnor kan dessutom märkas en växande irritation över att deras aktivitet av en del äldre manliga ledare förväntas att vara begränsade till typiskt kvinnliga områden. Dessutom förekommer klagomål över att moskéernas kvinnosektioner inte är ändamålsenliga. Under en paneldiskussion som den muslimska studentföreningen Alhambra anordnade på Malmö högskola 2013 uppmanade Helena Benaouda kvinnliga muslimska studenter i publiken att kräva femtio procents representation i islamiska organisationer styrelser och, för att få tid till dessa styrelseuppdrag, att kräva att deras män hjälpte till att ta hand om barnen på kvällarna. Både Benaouda och Fazela Seelberg krävde även att något gjordes åt moskéernas kvinnosektioner. De hävdade att de ofta var svårt att höra fredagsimamernas predikningar på grund av dåliga ljudanläggningar och att dessa sektioner utgjorde en direkt fara vid brand eftersom de ofta är överfulla.¹⁰³ En parallell till kvinnors önskemål om deltagande i bön och i församlingsverksamhet är en ofta tydlig könsseparering i flera bönelokaler – en separering som inte alltid motsvaras av hur bedjande av olika kön skiljs åt i större moskéer i muslimska majoritetsländer som i till exempel Syrien. Detta kan ha flera skäl som att finansierare vill se en specifik arkitektur i nya moskéer eller ombyggnation i syfte att vara moskéer, att ledare för församlingar är mer könskonservativa än de som besöker församlingen i syfte att utföra fredagsbönen och under ytan finns spänning mellan könen som rör tillgången till det offentliga rummet symboliserat av moskén.

År 2007 var Lunds Muslimska Kvinnoförening den enda föreningen som var riktad enbart till kvinnor. Idag finns även dess systerförening Sakina och Malmö Unga Muslimska Systrar (MUMS). Islamic Center & Muslim Students är Lunds största muslimska församling. Den engagerar och betjänar dels muslimer som bor i staden, dels ett antal studenter och forskare knutna till Lunds universitet och på mer tillfälliga besök i staden. Lunds Muslimska Kvinnoförening är en del av Islamic Center & Muslim Students och eftersom deras huvudsakliga aktiviteter inte inkluderar bön hänvisas föreningens medlemmar till Islamic Center i Lund för fredagspredikan samt speciella högtider.

Muslimska församlingar i Malmö och Lund

Det finns en glidande skala mellan vad som kan betecknas som regelrätta moskéer över föreningar med utpräglat muslimsk prägel men där den religiösa aktiviteten endast utgör en mindre del till internetbaserade muslimska grupper. I föreliggande rapport har därför följande kategorisering gjorts:

- Moskéer, definieras som muslimska bönelokaler som är öppna för de fem dagliga böerna och där det hålls fredagsbön.
- Muslimska församlingar där det inte hålls fredagsbön men andra typer av muslimska ritualer, till exempel *dhikr* eller andra ritualer relaterade till sufism.
- Muslimska föreningar, som har muslimsk identitet men som är inriktad på annan verksamhet än

¹⁰³ Se Rickard Lagervall, "Mot femtio-femtio? Manliga muslimska ledare kan få det tuft framöver", *Sydsvenska Dagbladet* 2013-04-12: <http://www.sydsvenskan.se/kultur--nojen/mot-5050/>

bön och andra ritualer som till exempel inom sufism. Det kan vara fritidsaktiviteter för muslimska ungdomar men även *da'wa*, det vill säga aktiviteter som riktas mot andra muslimer eller icke muslimer. De förstnämnda ska nås i syfte att stärka deras islamiska identitet och göra dem till praktiserande muslimer och de sistnämnda i syfte att konvertera dem till islam.

- Internetbaserade grupper vars verksamhet främst finns på nätet och vars verksamhet inte nödvändigtvis är knuten till någon moské, församling eller förening.

I de fall församlingar, föreningar och grupper presenterar sin verksamhet genom hemsidor eller på Facebook anges detta i samband med de enskilda presentationerna.

MOSKÉER

Föreliggande rapport dokumenterar två moskéer i Lund, två i Arlövs och sexton i Malmö. I Malmö återfinns alla moskéer inom ett område i östra Malmö, vars sydvästra gräns är Föreningarnas hus på Ystadvägen 42 och Lantmannagatan 59. Den västra gränsen fortsätter sedan norrut längs Norra Grängesbergsgatan, där Libanesiska kulturföreningen och Islamiska fatwabyrån i Sverige ligger, sedan längs Scheelegatan, med Somali muslimska församlingen och Salsabil, samt Islamisk trossamfund WAKF:s moskébygge,¹⁰⁴ upp till Muslimska församlingen i Malmö på Sallerupsvägen. Där fortsätter gränsen österut över Inre ringvägen till ahmadiyya i Virentofta. Den sydöstra utposten är Islamic Center vid Ögårdsparken på Jägersrovägen, precis utanför Inre ringvägen, medan den östra gränsen utgörs av ahmadiyyas nya moské på Elisedal vid Yttre ringvägen.¹⁰⁵ Den södra gränsen flyttades år 2015 till Hermodsdal när Huda förening öppnade en moské där. På Rosengård finns två moskéer: Al-Nour-Drita på Herrgården och en som rapportförfattarna inte fått kontakt med på Apelgården.

MUSLIMSKA FÖRSAMLINGAR

Även de muslimska församlingar som inte organiserar en regelbunden fredagsbön ligger inom stort sett samma område. Den sydvästra utposten utgörs av Malmö Milli Görüs på Ärtholmen, i närheten av köpcentret Mobilia. På södra ändan av Norra Grängesbergsgatan ligger de shi'itiska Libanesiska kulturföreningen och al-Muntadar medan en tredje återfinns på Knivgatan, en parallellgata till Scheelegatans norra ände vid Sallerupsvägen. På Videdal, öster om Inre ringvägen finns Semerkand, som har en omfattande fritidsverksamhet för ungdomar men som även genomför *dhikr* regelbundet i sina lokaler.

MUSLIMSKA FÖRENINGAR

Muslimska föreningar, som här definieras som föreningar med någon form av muslimsk prägel, är en betydligt mer diffus kategori som är svår att avgränsa mot föreningar med etnisk karaktär. I föreliggande rapport har vi inte medtagit de många somaliska föreningar som finns i Malmö, bortsett från den somaliska moské som nämnts ovan. Vi har säkert också missat flera föreningar som skulle täckas av vår definition. Av de föreningar vi hittat ligger en överväldigande majoritet i Rosengård. Studieförbundet Ibn Rushd södra delar lokaler med Islamakademin och Föreningen al-Salamah på Kopparbergsgatan, en tvärgata mellan Norra Grängesbergsgatan och Lantmannavägen. Alhambra Malmö muslimska studentförbund återfinns av naturliga skäl på Malmö högskola på Kockums gamla varvsområde. Islamisk Informations Center (IIC) hyrde en tid en lokal på Amiralsgatan, nära Folkets park, med det uttalade syftet att närma sig Malmös majoritetsbefolkning. Även affären Tahara ligger centralt, mellan Södervärn och Möllevångstorget. Tahara säljer muslimska kläder, både till män och kvinnor, men även andra ting relaterade till islam bland annat islamiskt orienterad litteratur,

¹⁰⁴ Islamiska trossamfundet WAKF har enligt uppgifter av medlem i samfundet erhållit finansiering för moskébygget från personer i Qatar och Kuwait, se *Sydsvenska Dagbladet* 2012-05-20.

¹⁰⁵ Ahmadiyyamoskén med plats för 600 personer står färdig våren 2016 och har planerats under lång tid, se <http://malmo.lokaltidningen.se/moskén-vid-jägersro-börjar-ta-form-/20141119/artikler/712318127/>

siwak, "en rot som tuggas och används som tandborste" och tapeter med muslimsk kalligrafi.

Lund

ISLAMISKA KULTURCENTRET I LUND

Hemsida: <http://www.islamlund.net/>

Facebooksida: <https://www.facebook.com/Lundsmoske>

Hemsidan för Islamiska Kulturcentret i Lund anger att föreningen bildades år 1980. I dag finns cenret i en industribyggnad med adress Åldermansgatan 14. Församlingen hyrde först en lägenhet på studentbostadsrådet Delfi, sedan en källarlokal i det centralt belägna studentbostadsområdet Parentesen. Församlingen är medlem i Förenade islamiska föreningar i Sverige (FIFS). Sex av styrelsens (kallad shura-rådet) 17 medlemmar är kvinnor, liksom vice-ordföranden. Församlingen anger medlemsantalet till 800-1000 aktiva och den strävar efter att vara en aktör i staden genom att med stöd av Lunds kommun och ABF anordna en årlig kulturvecka i syfte att informera om olika frågor och vara en del av stadens civila samhälle.

Församlingen har en kvinnosektion som ansvarar för verksamhet riktad till kvinnor. Man har också barn- och ungdomsverksamhet. I församlingens moské finns en separat kvinnoavdelning som är placerad i ett rum som ligger en bit från bönerummet. En högtalaranläggning och en TV-skärm gör att kvinnor kan följa fredagspredikan därifrån.

MASJID LUND

Hemsida: <http://www.masjidlund.com/>

Facebooksida: <https://www.facebook.com/masjid.lund>

Masjid Lund öppnade 2013 i en källarlokal i bostadsområdet Linero i östra Lund. Församlingen har omkring 140 medlemmar men lokalen rymmer 50 personer. Enligt uppgift brukar 35-40 män och 3-4 kvinnor delta i fredagsbönen. Det är ungefär så många kvinnor som få plats i ett litet utrymme bakom ett förhänge i lokalen. Lokalen saknar *mihrab*, "bönenisch" och dess *minbar*, "predikstol", har tre trappsteg. Detta förklaras av personer knutna till moskén med att Profeten Muhammads predikstol hade exakt så många trappsteg och att moskén i Medina saknade *mihrab*, vilket därför är att betrakta som *bid'a*, "en religiös innovation" utan stöd i ursprunglig islam.

Som allt detta antyder är församlingen salafistisk och det bör påpekas att den tydligt placerar sig inom den opolitiska, puritanska och fromma strömning av salafism som tar avstånd från såväl jihadistiska salafister som al-Qa'ida och "Islamiska Staten" som politiskt orienterade rörelser som tagit avstånd från våld som Muslimska brödraskapet. Detta framgår av de salafistiska auktoriteter som hemsidan framhäver, vilka är lojala med det saudiska kungahuset. Det är den förre stormuftin 'Abd al-'Aziz ibn Baz, Muhammad al-Albani och Muhammad ibn 'Uthaymin. Hemsidan har också publicerat en mängd texter av dessa som i kraftigt polemiska ordalag angriper jihadister ur ett salafistiskt teologiskt perspektiv. I detta perspektiv är jihadisters främsta brott att de gör uppror mot legitima muslimska härskare, i första hand den saudiske kungen, och de förkastas därmed som *khawarij*, den grupp som anses ha mördat Profetens kusin och svärson den fjärde kalifen 'Ali (som shi'amuslimer räknar som den förste imamen) och som i dagens debatt ofta används som en synonym för extremister. Denna form av salafism tenderar att istället för politik fokuserar på frågor som rör *'aqida*, "islamisk dogmatik", och hur muslimer praktiserar islam på ett korrekt sätt. I en del texter på hemsidan beskrivs det moderna svenska samhället som degenererat. Medlemmar förklarade emellertid vid rapportförfattares besök i moskén att de

trivdes i Sverige eftersom de fick sköta sig själva och praktisera islam som de önskade. Församlingen har också visat sig öppen och entusiastisk när det gäller att ta emot besök.

Arlöv

Strax norr om Sydsveriges muslimska metropol Malmö ligger i Arlöv, beläget i Burlövs kommun, där två nya muslimska församlingar grundades år 2013.

ARLÖVS MOSKÉ

Hemsida: <http://arlovsmuslimska.se/>

Facebooksida: <https://www.facebook.com/pages/Arl%C3%B6vs-Mosk%C3%A9/386366428192132?fref=ts>

Facebooksida Arlövs muslimska kulturförening Biet: <https://www.facebook.com/pages/Arl%C3%B6vs-Muslimska-Kulturf%C3%B6rening-Biet/579428242128817>

Arlövs moské grundades år 2013. Moskén är tillsammans med Arlövs muslimska kulturförening Biet inrymd i en industrilokal på Hantverkaregatan 4.

Kulturföreningen och moskén har en omfattande barn- och ungdomsverksamhet och även verksamhet för kvinnor. När det gäller verksamhet för unga satsas bland annat på fotboll och för kvinnor erbjuder föreningen simning. En del av verksamheten sker följaktligen utanför moskémiljön.

AL ANDALUS CENTRET

Facebooksida: <https://www.facebook.com/andalus.centret?fref=ts>

Enligt Facebook-sidan erbjuder Al Andalus Centret inomhusfotboll, lektioner i arabiska som syftar till en kompetens att kunna läsa och recitera Koranen på just arabiska. Centret bjuder även in till temadagar som behandlar olika religiösa frågor som kan röra rituella och teologiska frågor, men även den inriktning av en mittfårans islam som Centret säger sig tillhöra. Ibland gästas även Centret av mer kända imamer som håller fredagsbön för församlingen. Att döma av Facebook-sidans innehåll riktas många aktiviteter mot unga män. Samtidigt har företrädare för andra församlingar under löften om anonymitet pekat på den församlingen som en av de radikalare. Sanningshalten i dessa påståenden har inte kunnat beläggas av rapportförfattarna.

Malmö

De muslimska församlingar och föreningar som är representerade i föreliggande rapport återfinns i östra Malmö, inom ett område där Rosengård utgör kärnan men även i de gamla industriområden som finns mellan Rosengård och centrala Malmö. Rosengård utgör i många fall även det historiska ursprunget. Många församlingar har börjat i mindre källarlokalerna i bostadshus på området, men sedan bytt upp sig till större industrilokaler. Värt att notera är frånvaron av aktiviteter i andra stadsdelar med hög andel invånare födda i utlandet eller med utländsk bakgrund. Några exempel är Lindängen, Kroksbäck och Holma i södra utkanten av Malmö. Efter besök i dessa stadsdelar blir kontrasten med det sjudande föreningslivet i Rosengård tydlig. Det negativa symbolvärdet Rosengård fått genom medierapportering på nationell, och i viss mån även internationell, nivå har även resulterat i att kommunen de senaste åren har satsat på att rusta upp området.

Under åren 2014 och 2015 har rapportförfattarna funnit en ahmadiyya och tolv sunnitiska moskéer som är öppna för de fem dagliga tideböerna och som håller regelbunden fredagsbön. Till detta ska läggas Islamiska trossamfundet: WAKFs nybyggda moské vars bönerum verkar vara färdigt, men som i skrivande stund inte används regelbundet. Vi har funnit tre shi'amuslimska församlingar som är öppna för de fem dagliga böerna men tillsammans håller fredagsbön i Libanesiska församlingen.

ISLAMIC CENTER

Hemsida: <http://www.mosken.se/>

Facebooksida: <https://www.facebook.com/IslamicCenterMalmoSweden>

Islamic Center i Ö-gårdsparken vid Jägersrovägen är Nordens första ändamålsbyggda sunnitiska moské. Moskén, som ritats av en dansk arkitekt, invigdes år 1984. Initiativtagare var i huvudsak väletablerade muslimer som kommit till Sverige som arbetskraftsinvandrare från Balkan och Turkiet på 1960-talet samt svenska konvertiter. Moskén besöks emellertid av en mängd olika etniciteter och även imamerna har olika ursprung. Församlingen anger medlemsantalet till 3000-4000.

Moskén har ett stort bönerum som rymmer 750 bedjande. Det finns en kvinnoläktare som rymmer uppskattningsvis ett femtiotal kvinnor. När församlingen sommaren 2015 tillfrågades hur många som bevisar fredagsbönen en vanlig fredag lät Islamic Center en anställd räkna alla besökarna och resultatet den fredagen var 515 manliga och 56 kvinnliga besökare. När fler besökare kommer vid stora högtider placeras högtalare på moskéns innergård som fylls av bedjande män och kvinnor separerade av ett band.

Moskén har en anställd imam med vigselrätt men moskén besöks även av gästimamer. Församlingen erbjuder vigsel, begravningar och familjerådgivning. Islamic Center betonar nödvändigheten av att integreras i det svenska samhället och att religion bör ses som en privatsak. För att undvika att konflikter från olika hemländer importeras finns strikta instruktioner att politik ska undvikas i fredagspredikningar, vilket har mött kritik från andra församlingar som menar att predikningarna urvattnas.

Islamic Center driver även en friskola som har en icke-muslimsk biträdande rektor och till stor del icke-muslimsk personal utom i ämnet islamologi. Termen "islamologi" betecknar i detta sammanhang ett konfessionellt studium av islam.

Som Nordens första ändamålsbyggda moské har Islamic Center i 30 år fungerat som islams offentliga ansikte i södra Sverige - en roll som först de senaste åren utmanats av andra huvudsakligen sunnitiska församlingar. Denna synlighet i offentligheten har också gjort moskén till mål för attacker. År 2003 förstördes skolbyggnaden i ett ännu ouppklarat brandattentat och serieskytten Peter Mangs valde ut moskén för ett av sina attentat då en imam blev lindrigt skadad av splitter från en kula som gick in genom fönstret.¹⁰⁶ Brandattentatet år 2003 skapade ekonomiska svårigheter som löstes genom att moskén under år 2008 köptes av den libyska stiftelsen World Islamic Call Society. Detta väckte misstankar om att församlingen ytterst kontrollerades av den libyske ledaren Mu'ammad Qadhdhafis (1942-2011), men Libyens avsikt var sannolikt att sammankopplas med en erkänt moderat moské vid en tidpunkt då man alltmer närmade sig USA och EU i det geopolitiska maktspelet. Det förekom inga indikationer om en ny inriktning på verksamheten.

MUSLIMSKA FÖRSAMLINGEN I MALMÖ

Hemsida: <http://www.muslimska.se/>

Facebooksida: <https://www.facebook.com/Muslimska.se>

Muslimska församlingen i Malmö är en turkisk församling kopplad till det turkiska religionsministeriet, Diyanet. Församlingen grundades redan år 1972 och gör anspråk på att vara Malmös äldsta muslimska församling. Den huserade först i Rosengård och sedan i en industrilokal på Norra Grängesbergsgatan, men tillhör de muslimska

¹⁰⁶ Se Gardell 2015 för en skildring av seriemördaren Peter Mangs och det trauma hans attacker skapade bland Malmöbor med "utländskt" eller "icke-vitt" utseende.

församlingar och föreningar som tvingades flytta på grund av olycksrisker förknippade med kemiföretaget Stalex i grannskapet.

Sedan år 2011 finns församlingen i en stor tvåvåningslokal vid Sallerupsvägen. Församlingen har enligt egen uppgift 2200 medlemmar. Imamen är utsänd och avlönad från turkiska Diyanet och han bor i en tjänstebostad i lokalen. Vanligtvis brukar en utsänd imam tillbringa ungefär 4 år i en församling innan han återvänder till Turkiet. Församlingen erbjuder vigselförättning och begravningservice. Imamen har dock inte vigselrätt så par som gifter sig måste själva registrera äktenskapet.

Församlingen erbjuder även kurser kring Koranen för män och kvinnor och organiserar ungdomsaktiviteter. Bortsett från aktiviteter som rör islams praktik och teologi arrangeras även allmänna sociala aktiviteter, inte minst när viktiga matcher i den turkiska fotbollsligan visas på kabel-TV.

Det kan vara värt att notera att denna moské som är kopplad till turkiska staten verkar ha ett gott förhållande till såväl Malmö Milli Gürüs som till den lokala Gülengruppen. Eftersom dessa grupper inte har egna moskéer i Malmö brukar såväl medlemmar i Milli Gürüs som Gülen-rörelsen besöka fredagsbönen i Muslimska församlingen. De lokala föreningarna förefaller alltså ha undvikit att importera de konflikter som finns i Turkiet.

ISLAMISKA FATWABYRÅN I SVERIGE

Facebooksida: <https://www.facebook.com/groups/380007612044711/>

Islamiska fatwabyrån i Sverige (*Dar al-fatwa al-islamiyya fi-swid*) grundades år 2011 men hade en föregångare i stadsdelen Rosengård. Församlingen, som i dag huserar på en tvärgata till Norra Grängesbergsgatan, är en del av Ahabash, ibland kallad Habashi-rörelsen och vars officiella namn är *Jami'at al-mashari al-khayriyya al-islamiyya*, "Föreningen för islamiska välgörenhetsprojekt" (se avsnittet om muslimska rörelser ovan). Detta namn står också på en av skyltarna utanför föreningslokalen. Malmöförsamlingen grundades år 1992 under namnet Kulturell föreningen för välgörande ändamål och fanns i 20 år i en källare i Rosengård. Namnbytet och flytten till den nuvarande lokalen, där den är granne till den shi'itiska församlingen Libanesiska kulturföreningen, skedde år 2011. Tillhörigheten till Ahabash eller Habashi-rörelsen manifesteras i den nya lokalen genom en stor tavla med ett citat av rörelsens grundare Abdullah al-Harari al-Habashi (d. 2008), en etiopisk född muslimsk rättslärd som grundade rörelsen i Libanon (se under rubriken "Moderna islamiska riktningar" ovan). Vid besök i lokalen 2014 beklagade medlemmar att lokalerna är för små för att kunna rymma en kvinnoavdelning till fredagsbönen som därför endast bevistades av män. Församlingen hoppades att i framtiden hitta en större lokal som kan bereda plats för en kvinnoavdelning. Under 2015 fick Islamiska fatwabyrån emellertid större lokaler. Församlingen anger att den har 130-150 medlemmar och att 100 – 120 brukar besöka fredagsbönen.

Kvinnor deltar emellertid i andra aktiviteter i lokalen, ibland tillsammans med män och ibland separat. Föreningen erbjuder även föreläsningar om islams teologi och praktik, om shari'a-rätt och *fiqh* (islamisk jurisprudens). Liksom Ahabash-rörelsen i stort följer församlingen i Malmö strikt shafi'itisk tradition i tolkning av islamisk rätt. I lokalen anordnas även *dhikr* (se avsnittet om sufism ovan) enligt rifa'itisk tradition. Man har även en *madih*-kör som sjunger religiösa sånger. Församlingen anordnar familjesammankomster för att minnas viktiga händelser i islamisk historia. En central sådan är Profeten Muhammads födelsedag. I januari 2015 hyrde församlingen festsalen Amiralen för att fira Muhammads födelsedag.

Islamiska fatwabyrån anordnar även mer sociala festligheter. Även här förefaller fotboll spelar en viktig roll och föreningen har två pojklag och ett herrlag, men anordnar även simning och ridning för flickor på Jägersro.

Församlingen driver även al-Salamah skolan som har från förskolenivå upp till årskurs 7 och har ungefär 300 elever.

Enligt egen utsago uppbär ingen i församlingen lön men Islamiska fatwabyrån har en fast imam som saknar vigselrätt. De flesta aktiva i församlingen och dess besökare har en bakgrund i Turkiet och före detta Jugoslavien. Representanter för församlingen uppger att medlemmarna är araber, turkar, svenskar och från Balkan.

ISLAMISKA FÖRBUNDET I MALMÖ: MADINA-MOSKÉN

Hemsida (till det nationella förbundet): <http://www.islamiskaforbundet.se/sv/>

Facebooksida: <https://www.facebook.com/rabita.malmo>

Islamiska förbundet i Malmö är en lokalavdelning av Islamiska förbundet i Sverige, som bland annat driver den stora moskén vid Björns Trädgård på Södermalm i Stockholm, som invigdes år 2000. Det nationella förbundet grundades på 1980-talet medan Malmöavdelningen enligt egen uppgift grundades i mitten på 1990-talet. Förbundets arabiska namn, *al-Rabita al-islamiyya fi-Swid*, antyder en koppling till Muslimska brödrskapet. Förbundet är också kopplat till Federation of Islamic Organizations in Europe (FIOE) och förbundet publicerar regelbundet viktiga fatwor från FIOE:s fatwasektion.

Islamiska förbundet i Malmös officiella adress är fortfarande en källarlokal i området Rosengård där det ges föreläsningar och studiecirkel främst om islams teologi och praktik. Denna lokal är emellertid sedan länge för liten för fredagsbönen och fram till sommaren år 2014 hyrde man därför Rosengårds idrottshall varje fredag. Sedan dess är moskén, kallas al-Madina-moskén, inhytt i en stor industrilokal vid Scheelegatan som vid behov kan delas av i en mans- och en kvinnoavdelning. Även Madina-moskén används ibland till föreläsningar. Församlingen har enligt egen uppgift 300 aktiva medlemmar, men samtidigt uppskattas av församlingen att 1500 personer brukar komma till fredagsbönen, varav 50 kvinnor. Det kan vara värt att påpeka att CMES i sin inventering av muslimska församlingar 2007 missade Islamiska förbundet i Malmö. Församlingen har alltså seglat upp som en av de största i Malmö under de senaste åren.

Islamiska förbundet erbjuder vigslar men har ingen fast imam. En av de imamer som anlitas har enligt församlingens uppgifter vigselrätt.

Islamiska förbundet i Malmö är aktivt i Malmö muslimska nätverk och verkar ha ett särskilt nära samarbete med Salsabil, sannolikt för att arabiska språket dominerar i båda församlingarna. Personer som är aktiva i Islamiska förbundet förefaller även vara, eller tidigare ha varit, aktiva i studieförbundet Ibn Rushd Södra, Malmös Unga Muslimer och Månens Scoutkår.

SOMALISKA MUSLIMSKA FÖRSAMLINGEN

Somaliska församlingen ligger på fjärde våningen i samma byggnad som Islamiska förbundet. Församlingen grundades år 2013 och har enligt egen uppgift omkring 400 medlemmar. Som namnet antyder är församlingen tydligt kopplad till de muslimer som har en bakgrund i Somalia. Den är ett exempel på en etniskt grundad församling som knyter an till en specifik grupp språkligt och kulturellt.

SALSABIL

Hemsida: <http://salsabilmalmo.blogspot.se/>

Facebooksida: <https://www.facebook.com/salsabilkulturcenterimalmo?fref=ts>

Salsabil grundades år 2009, ett år efter att Islamiska kulturföreningen hade förlorat sin lokal på Ramels väg i Rosengård. Församlingen har en lokal på Scheelevägen med en bönelokal som kan ta emot omkring 500

personer till fredagsbönen. Där finns emellertid fler rum till föreläsningar och kurser. Lokalen inrymmer även en bokhandel med islamisk litteratur, till övervägande del på arabiska som även är det dominerande språket i församlingen. Fredagspredikan översätts emellertid till svenska.

Liksom Islamiska förbundet anlitar församlingen flera olika imamer, ofta från arabiskspråkiga länder. Det har dock uttryckts en önskan att hitta meriterade svenskspråkiga imamer.

Församlingen är engagerad i insamling av pengar till bistånd. De senaste åren har det främst gällt flyktingar i inbördeskrigets Syrien och nödställda i Gaza efter det israeliska anfallet sommaren 2014. Vid vissa tillfällen har emellertid biståndet till Syrien tvingats upphöra på grund av säkerhetssituationen i landet, det vill säga att det är mycket farligt att distribuera hjälp.

Styrelsemedlemmarna i Salsabil och Islamiska trossamfundet i Sverige WAKF (se nedan) verkar till stor del överlappa varandra.

WAKF DET SKANDINAVISKA TROSSAMFUNDET

Facebooksida: <https://www.facebook.com/wakf.sweden?fref=ts>

Ett stenkast från Salsabil, på Danska vägen 2 och granne med Makedonska ortodoxa kyrkan ligger en ny ändamålsbyggd moské. I denna beräknas 1 500 personer få plats i bönesalen. Målet är att det färdiga byggnadskomplexet även ska inrymma föreläsningsslokaler, bibliotek, kafé och simhall.

Föreningen bakom projektet kan ses som en skånsk avknoppning av Det islamiske trossamfund (DIT) som har en stor moské på Dortheavej i nordvästra Köpenhamn.¹⁰⁷ Den danska församlingen grundades år 1996 av den i Danmark välkände imamen Abu Laban (d. 2007) och redan då bidrog enligt uppgift ett hundratal medlemmar från Malmö. Malmöföreningen bildades år 2002. Den beräknade kostnaden för hela bygget är 100 miljoner. Av denna summa är 20-25 miljoner insamlade lokalt i södra Sverige. Qatar har bidragit med 25 miljoner för bönesalen och dess inredning. Bönesalen verkade vara i stort sett färdig under Ramadan sommaren 2015 för då hölls den första fredagsbönen där och den officiella invigningen ska enligt uppgift ske under maj 2016. Enligt företrädare för föreningen tänker man fortskrida långsamt med resten av bygget för att undvika skuldsättning. Representanter från Qatars och Kuwaits religionsministerier finns med i föreningens rådgivande råd tillsammans med svenska muslimer. Vår informant betonade dock att rådet endast har just en rådgivande och inte någon juridisk funktion och att föreningen inte får några direktiv från Qatar eller någon annan utomstående stat eller organisation.

Utöver moskébygget har föreningen även ett projekt med översättning till svensk av islamisk litteratur. Enligt uppgift har församlingen en kommitté på 30 personer som väljer ut litteratur och planen är att översätta fem barnböcker och två vuxenböcker per år.

SVENSK AFGHANSK FÖRSAMLING

Hemsida: <http://saforsamling.se/>

Facebooksida: <https://www.facebook.com/pages/%D8%A3%D9%85%D8%A9-%D8%A7%D9%84%D8%A7%D8%B3%D9%84%D8%A7%D9%85%D9%8A%D9%87-%D8%A7%D8%B3%D9%84%D8%A7%D9%85%D9%8A-%D8%A7%D9%85%D8%AA-Islamiska-Umma-Islamic-Umma/481579058579930>

Detta är en afghansk sunnitisk församling. Shi'amuslimska afghaner besöker istället den persiska Islamic Center 107 För mer om danska Islamisk trossamfund, se Kühle 2006:118. I Danmark har flera intressanta studier gjorts rörande muslimska församlingar och föreningar i landet. Det är i några fall bredare studier som saknas i ett svenskt sammanhang, se till exempel Liengaard 2008, Kühle 2006 och Liengaard & Galal 2003.

i Skåne. Svensk Afghansk församling grundades enligt egen uppgift år 2012. Församlingen är lokaliserad i en liten byggnad på Lantmannagatan men medlemmarna håller på att samla in pengar till en större moské. Enligt församlingen brukar omkring 300 personer till fredagsbönen. En av församlingens imamer har vigselrätt och församlingen har ett samarbete med Limhamns begravningsbyrå. Möjligen kan församlingen stärka sin position inom Malmös muslimska civilsamhälle genom den flyktingmigration som anlänt och anländer från Afghanistan under senare år.

AL-NOUR-DRITA

Hemsida: <http://www.drita.se/>

Facebooksida: <https://www.facebook.com/AlNourDrita>

Al-Nour-Drita är en kosovo-albansk församling som har en källarlocal på Ramels väg i stadsdelen Rosengård. När en av rapportförfattarna besökte församlingen kort efter fredagsbönen fanns endast män där, de flesta mellan tjugo och trettio. Malmö unga muslimska systrar (MUMS) lånar emellertid regelbundet lokalen till sina föreläsningar om olika aspekter riktade mot såväl muslimska som icke-muslimska kvinnor (för mer om MUMS, se nedan).

Församlingen Al-Nour-Drita grundades år 1996 och är medlem i Förenade islamiska föreningar i Sverige (FIFS). År 2007 angav församlingen att den hade 150 registrerade medlemmar. Då angav församlingen även att 25-50 personer brukar bevista fredagsbönen och detta stämmer med intrycket från rapportförfattarens besök och lokalens storlek.

Utöver fredagsbönen anordnas även koranläsning och kurser i arabiska. För barn och ungdomar erbjuds hjälp med läsläsning.

En del medlemmar i denna församling är även aktiva i Islamisk informations Center (IIC) som har en regelbunden *da'wa*-verksamhet (se under islamiska föreningar).

BOSNIAKISKA ISLAMISKA FÖRSAMLINGEN

Hemsida: <http://www.bizmalmo.se/>

Facebooksida: <https://www.facebook.com/pages/BIZ-Malm%C3%B6/145753702132791?fref=ts>

Bosniakiska islamiska församlingen har en lokal i Föreningarnas hus på Ystadvägen i Malmö. Församlingen grundades av flyktingar från inbördeskriget i det forna Jugoslavien år 1994. I början fick församlingen låna en turkisk moské, som var fristående från Diyanet. Sedan hittades en lokal på Norra Grängesbergsgatan som församlingen emellertid var tvungna att lämna på grund av kemiföretaget Stadex. År 2004 flyttade Bosniakiska församlingen in i den nuvarande lokalen. Församlingen tillhör Bosniakiska Islamiska Samfundet (BIS) som i sin tur är medlem i Sveriges muslimska råd (SMR) och Nykterhetsrörelsens bildningsverksamhet. BIS blev år 2012 det första islamiska samfund vars medlemsavgifter samlas in av Skatteverket. Malmöförsamlingen är med i Malmö muslimska nätverk och Dialogforum.

Bönesalen rymmer, enligt uppgift, 400 personer. Det är ungefär lika många som församlingen anger bruka bevista fredagsbönen.

På frågan om kvinnor också deltar i fredagsbönen blev svaret att de inte är intresserade men rapportförfattarnas informant påpekade att föreningens viceordförande är en kvinna och att det finns fler kvinnor i styrelsen. Det finns emellertid en läktare där kvinnor kan vistas och rapportförfattarna har besökt lokalen då kvinnor bett bakom männen i bönerummet. Detta var dock inte under fredagsbönen.

Församlingen har 1200 betalande medlemmar vilket med familjer blir mellan 3000 och 4000 personer. Församlingen har särskilda sektioner för kvinnor barn, ungdomar och äldre.

Församlingen har en fast imam som uppbär lön. Han betalas av församlingen. Under 2014 funderade församlingen på att anställa ytterligare en imam som då arbetade ideellt. Båda imamerna har vigselrätt. Villkoret för att anställas som imam är en examen från Bosnien som är godkänd av Islamiska Samfundet i Bosnien (Rijaset). Denna statliga institution, en bosnisk motsvarighet till turkiska Diyanet, har en särskild sektion för bosnier bosatta utomlands, Bosniska diasporabyrån, som ger riktlinjer för islamtolkning till bosniska församlingar i andra länder och även hjälper till att tillsätta eller avsätta imamer.

HUDA FÖRENING

Hemsida: <http://huda.nu/>

HUDA förening grundades i början på 2015 av en grupp irakiska kurder vilka sedan 2012 hade lånat Salsabils lokaler. Den nya församlingen på Hermodsdal har emellertid medlemmar och besökare av olika ursprung eftersom det är den enda muslimska församlingen i området. Församlingen tillhör Förenade islamiska föreningar i Sverige (FIFS) och är medlem av SST men erhåller ännu inte statligt stöd. Församlingen är också med i Malmö muslimska nätverk (MMN) genom vilket de flesta myndighetskontakter sker. Den är även medlem av Open Skåne och har upparbetat samarbete med Svenska kyrkan, särskilt den lokala församlingen.

Församlingen anger att den har 300 medlemmar och att 150 – 200 brukar besöka fredagsbönen, vilket fyller bönelokalen. De kvinnor som kommer till denna ritual ber i en separat lokal som annars fungerar som styrelserum men är försedd med TV-skärm och ljudanläggning. Predikan sker på arabiska och översätts till svenska. Församlingen har ingen fast imam utan använder de imamer som roterar runt Malmö muslimska församlingar. Huda föreningen utför inga vigslar utan hänvisar till imamer med vigselrätt.

Utöver bön erbjuder församlingen föreläsningar och studiecirkel om integration och att leva som muslim i det svenska samhället. Huda föreningen anordnar en sykurs för kvinnor och håller på att införa gymnastik för kvinnor. Ett annat pågående projekt är att bygga upp en kör för *nashid*, "religiösa sånger". Församlingen har redan ett fotbollslag, Kurdiska idrottsföreningen Malmö (KIM) som är med i Svenska fotbollsforbundet och planerar att börja i lägsta divisionen nästa år.

Församlingen utför även volontärarbete för nyanlända flyktingar genom att informera om det svenska samhället och hjälpa till med att fylla i blanketter. Huda förening samlar regelbundet in kläder och samarbetar med godkända biståndsorganisationer rörande ekonomiskt bistånd.

KÄLLARMOSKÉN I ROSENGÅRD

Under en fredagsbön april 2014 besökte en rapportförfattare ytterligare en moské i en källare i centrala Rosengård, då ett par hundra män kom ut ur lokalen. En tonåring gick in och hämtade imamen som emellertid inte ville ha någon kontakt med rapportförfattaren eller, som det uttrycktes, några myndigheter. Han förklarade att han hade försökt skapa goda kontakter med Malmö stad och polisen tidigare, men blivit bränd under Rosengårdskravallerna. Vi har därför inte mer information om denna församling.

AHMADIYYA MUSLIMSKA SAMFUNDET

Hemsida: Hemsida för ahmadiyya i Sverige är <http://www.ahmadiyya-islam.org/se/> Ahmadiyyasamfundet har för närvarande en villa på Klågerupsvägen i nordöstra Malmö. 2015 byggdes en ny ändamålsbyggd moské i Elisedal, inte långt från Jägersro. Bygget är i skrivande stund närmast färdigt, men

ännu inte formellt invigd. Ahmadiyya har enligt egen uppgift runt 800 medlemmar i Sverige och för några år sedan berättade en företrädare att det finns runt 40 familjer i Malmö. Mellan 50 och 150 personer kommer enligt deras egna uppgifter till fredagsbönen. Den nya moskén som är i det närmaste färdigställd kommer att rymma betydligt fler än de 50-150 personer som nu deltar i fredagens ritualer.

SHI'AMUSLIMSKA FÖRSAMLINGAR

Det bör påpekas att de shi'aförsamlingar rapportförfattarna funnit i Malmö alla tillhör *ithna 'ashariyya*, eller tolvshi'a, den största shi'itiska grenen. På andra orter i Sverige finns även isma'ilitiska församlingar,¹⁰⁸ men ingen som rapportförfattarna talat med har haft information om någon sådan i Malmö eller Lund. Vi har inte kunnat finna någon shi'aförsamling i Lund. Enligt uppgift fanns det för 15 år sedan en iransk studentförening men det är osäkert om den hade någon religiös profil.

LIBANESISKA KULTURFÖRENINGEN

Hemsida: <http://www.liba-kf.com/>

Facebooksida: <https://www.facebook.com/LibanesiskaKulturforeningen>

Denna församling grundades år 1992 under namnet Imam El Sadek församling. Den tillhör Ahlu Bait församling i Stockholm. Eftersom det finns en shi'itisk princip att alla troende i samma stad ska be fredagsbön tillsammans besöker medlemmar från de andra shi'aförsamlingarna Libanesiska kulturföreningen för fredagsbönen. År 2007 angav församlingen antalet registrerade medlemmar till 180. Medlemmar uppskattade då att lokalen rymmer upp till 200 personer, vilket stämmer med rapportförfattarnas intryck. Eftersom alla Malmös shi'amuslimer förväntas be fredagsbönen här är det kanske en indikator på deras religiösa aktivitet.

Församlingen erbjuder särskilda religiösa föreläsningar riktade till kvinnor, barn och ungdomar. Utöver religiös verksamhet erbjuds hemspråksundervisning och fritidsaktiviteter till barn och ungdom. Det finns både ett biljardbord och ett pingisbord i lokalen.

AL-MUNTADAR IDEELL & KULTURFÖRENING

Hemsida: <http://almuntadar.com/ar/>

Denna församling följer Ayatollah al-Sistani som *marja' al-taqlid*. al-Sistani, som ursprungligen är från Iran, residerar i dag i den irakiska staden Najaf och räknas som den irakiske *marja'* som har flest antal efterföljare. Al-Sistani tillhör de shi'itiska auktoriteter som är kritiska till Ayatollah Khomeinis teori om *wilaya al-faqih*, alltså att en högsta andlig vägledare ska ha den yttersta politiska makten. Av Malmöförsamlingens hemsida framgår att man har täta kontakter med al-Sistanis högste representant i Europa, den i London bosatte Hujjat al-islam Murtaza al-Kashmiri och som är ordförande för Imam Ali-stiftelsen i England.

Församlingens medlemmar är främst irakier och vid sidan av religiösa aktiviteter försöker man hjälpa nyanlända flyktingar från Irak att integreras.

ISLAMIC CENTER I SKÅNE

Hemsida: <http://icis.se/>

Facebooksida: <https://www.facebook.com/pages/Islamiska-center-i-Sk%C3%A5ne/680836725310367?sk=timeline>

Den persiska församlingen Islamic Center i Skåne ligger på en tvärgata till Scheelegatan. Den nuvarande lokalen invigdes i början på år 2014. Innan dess hette församlingen Imam Jafaar al-Sadiqs församling. Den hade först en lokal på Bragegatan och sedan på Norra Grängesbergsgatan. Församlingen tillhör Islamiska shi'asamfunden

¹⁰⁸ Se Larsson & Thurfjell 2013 för en genomgång av shiamuslimska församlingar i Sverige.

i Sverige (ISS) som i sin tur är kopplad till Imam Ali Islamic Center i Jakobsberg. I samtal med representanter för församlingen sade dessa att den inte följer någon speciell *marja' al-taqlid* utan att det är upp till enskilda medlemmar att välja.

Den nya lokalen har ett bönerum med ett förhänge som separerar männens avdelning från kvinnornas. Fredagsbön hålls inte här utan i Libanesiska kulturföreningen. Däremot håller imamen regelbundet föreläsningar. När en av rapportförfattarna besökte en sådan fanns ett trettiotal män i mansdelen. Antalet kvinnor verkade inte vara nämnvärt färre. Medlemmar påstod emellertid att under viktiga högtider, som 'Ashura, kommer ungefär tusen medlemmar i syfte att högtidlighålla minnet av martyren Husayns död under slaget vid Kerbala år 680. Föreningens medlemmar består både av iranier och afghaner, de senare tillhör främst den etniska gruppen hazarer.

Församlingen erbjuder religiös vigsel och skilsmässa samt familjerådgivning. Imamen saknar vigselrätt. Den som nu fungerar som imam är utsänd från staden Qom i Iran. Han har både en religiös examen från Qom och en doktorexamen i psykologi och pedagogik från McGill University i Canada. Imamen har en tjänstebostad i församlingsbyggnaden.

Utöver rent religiösa aktiviteter erbjuder man svenskundervisning och läxhjälp. Man har även fotbollsaktiviteter, dock inte något organiserat fotbollslag i en serie. Kvinnosektionen anordnar kurser i matlagning och sömnad.

Andra muslimska föreningar

Nedan följer en lista på en rad muslimska föreningar vilka inte definieras som moskéer i denna rapport, men som på olika sätt har tydlig muslimsk profil. Denna genomgång gör inte några som helst anspråk på att vara heltäckande. Vi har inte hittat alla föreningar och det är ofta vanskligt att dra en gräns för när en förening kan betecknas som "muslimsk" eller bara råkar vara en förening med många muslimska medlemmar. Det kan även ibland vara svårt att göra gränsdragningar mellan lokala och nationella föreningar. Vi inleder emellertid med de som har tydligast religiös profil.

LUNDS MUSLIMSKA KVINNOFÖRENING

Facebooksida: <https://www.facebook.com/unitedSisters>

Lunds muslimska kvinnoförening bildades år 1990 och har ett trettiotal medlemmar. Föreningen har inte någon lokal utan medlemmar träffas varje vecka – systerträff - i varandras hem för att informellt utbyta erfarenheter. Någon gång i månaden anordnar föreningen friluftaktiviteter. Det kan röra sig om utflykter eller andra aktiviteter, ibland med hela familjer. Enligt Facebooksidan är målsättningen att stärka identiteten, få kunskap och utveckla gemenskap. Kvinnorna diskuterar frågor som rör islams teologi och praktik och välkomnar även de som är nyfikna på islam.

SAKINA CENTER – STÖD FRÅN SYSTRAR TILL SYSTRAR

Hemsida: www.sakinacenter.wordpress.com

Sakina Center – Stöd från systrar till systrar bildades år 2011. Syftet är att muslimska kvinnor vid behov ska erbjuda varandra stöd, Det kan gälla nya konvertiter, kvinnor som nyligen blivit praktiserande, någon som hamnat i en livskris eller hjälp med kontakter med myndigheter. Föreningen har ett tiotal medlemmar varav de flesta även är medlemmar i Lunds muslimska kvinnoförening. Det är alltså fråga om att ge stöd till olika utsatta personer ur ett islamiskt perspektiv. Målsättningen är att kunna bygga upp ett stöd som omfattar

jourhjälp och stödsamtal.

MALMÖ MILLI GÖRÜS

Facebooksida: <https://www.facebook.com/MalmoMilliGorus/timeline>

Malmö Milli Görüs bildades år 1990 och har en källarlokal på Ingenjörsgatan 1 i staden. Idag har man enligt uppgift 400 medlemmar varav 150 är aktiva. Majoriteten är kvinnor och barn. Vid 2005 ska Milli Görüs i Malmö ha haft upp till 2000 medlemmar och föreningen ska ha fungerat som en paraplyorganisation för de övriga turkiska föreningar och grupper i Malmö, det vill säga Malmö muslimska församling och Gülen-rörelsen. Svenska Milli Görüs bildades år 1986 men Malmöavdelningen har tätast kontakt med Milli Görüs i Köpenhamn. Det hålls ingen fredagspredikan i lokalen. Medlemmar ber främst i Malmö muslimska församling men även i Islamic Center och andra närliggande moskéer. Föreningen ger korankurser på helger och seminarier om islam en vardag i veckan. För närvarande verkar den mesta verksamheten riktar sig till kvinnor

Föreningen är även engagerad i biståndsverksamhet, ofta i samarbete med Milli Görüs i Köpenhamn. Man har också en hel del fotbollsaktiviteter och under en period hade föreningen både ett pojk- och herrlag vid namn Osmanli IF.

MALMÖS AKADEMISKA FÖRENING

Hemsida: <http://www.malmoaf.com/>

Facebooksida: <https://www.facebook.com/pages/Malm%C3%B6s-Akademiska-F%C3%B6rening/1591428874419999>

Malmö akademiska förening grundades 1994 och ägnar sig främst åt läxhjälp åt skolungdomar och att förse skolungdomar och studenter med kontakter med näringslivet. Föreningen riktar sig främst till personer med turkisk bakgrund och den är kopplad till Gülen-rörelsen.

SEMERKAND

Hemsida: www.semerkand.se

Semerikand är en sufirörelse som tillhör Naqshbandiorden. Enligt den svenska hemsidan finns den förutom i Malmö även i Stockholm och Göteborg. I Malmö bildades den år 2007 och huserade då i en källarlokal på Nydala där medlemmar utförde dhikr varje kväll och lyssnade till föreläsningar på lördagar. Semerikand finns nu i en större lokal i två våningar på Videdal. Där bedrivs nu även en omfattande fritidsverksamhet för ungdomar.

ISLAMAKADEMIN

Hemsida: <http://www.islamakademin.se/>

Facebooksida: <https://www.facebook.com/islamakademin.se>

Islamakademin grundades av Salahuddin Barakat år 2013. Den hade först kontor i samma lokaler som studieförbundet Ibn Rushd Södra men flyttade år 2015 till större lokaler som ligger i anslutning till Muslimska församlingen i Malmö. Islamakademins mål är att etablera en islamisk utbildningsinstitution i Sverige som utgår från de principer och den metodik som utvecklats inom ramen för sunnitisk islamisk tradition. I början gav islamakademin främst internetkurser men de nya lokalerna ger en ökad möjlighet till kurser på plats. Dess ordförande Salahuddin Barakat hade redan då börjat etablera sig som en imam vars fredagspredikningar på svenska i olika moskéer attraherade unga muslimer med svenska som första språk. Salahuddins kompetens i fråga om svenska språket var betydelsefullt i detta sammanhang. Efter en period av vidareutbildning i Jemen rörande islams kalssiska källor och suftradition. För muslimer med ambitionen att bli religiösa ledare har Jemen alltid varit en viktig utbildningsplats och hit reste fram till konflikten i landet muslimer från hela världen i syfte

att förkovra sig i bland annat arabiska, koran- och hadithkunskap, shari'a-rätt och olika former av sufism. Efter några år i Jemen kom han tillbaka med ett diplom i det konfessionella studiet av islam som gör honom till en formellt utbildad religiöst lärd och numera tillhör Saluhuddin de mest meriterade imamerna i Sverige.

HIKMAINSTITUTET

Hemsida: <http://www.hikma.se/>

Hikmainstitutet grundades år 2004 av Salih Tufecigolu. Avsikten är att sprida information om islam via hemsidans blogg, distanskurser och föreläsningar. Salih är en av de mer framträdande yngre religiösa ledarna i Malmö. Han har deltagit i många sammanhang när det gäller samtal om islam och muslimer i staden och tillhör dem, som nämnts ovan, som intar en kritisk hållning till Islamic Center och centrets självpåtagna roll som representanter för islam och muslimer i Sydsverige.

MALMÖ UNGA MUSLIMER (MUM)

Facebooksida: <https://www.facebook.com/MalmosUngaMuslimer>

Malmö unga muslimer bildades år 2000 som en lokalavdelning av Sveriges unga muslimer (SUM) som i sin tur bildades redan år 1991 (då under namnet Sveriges Muslimska Ungdomsförbund (SMUF)). Det nationella förbundet SUM är medlem av Forum for European Muslim Youth and Student Organisations (FEMYSO), Sveriges Muslimska Råd (SMF) och Ibn Rushd studieförbund. Föreningen har enligt egen uppgift 50-100 medlemmar mellan 11 och 25 år. Föreningen anordnar föreläsningar och konferenser, ofta i samarbete med andra föreningar. MUM anordnar även friluftaktiviteter.

MALMÖ UNGA MUSLIMSKA SYSTRAR (MUMS)

Hemsida: <http://www.mumsmalmo.com/>

Facebooksida: <https://www.facebook.com/mums.malmo?fref=ts>

Malmö Muslimska Systrar bildades år 2010. Föreningen träffas regelbundet i Al-Nour-Dritas lokal i syfte att lyssna på föreläsningar om islam. Ett mål är att stärka en islamisk identitet bland systrarna. MUMS har även en grupp för kvinnliga konvertiter där de kan utbyta erfarenheter och stötta varandra. Alla aktiviteter äger rum på svenska och är öppna för alla.

IBN RUSHD SÖDRA

Facebooksida: <https://www.facebook.com/ibnrushd.sodra>

Ibn Rushd Södra är en lokal avdelning av Ibn Rushd Studieförbund som bildades år 2002 som en gren av studieförbundet Sensus. Ibn Rushd Studieförbund blev självständigt år 2008. Det är ett muslimskt studieförbund och till medlemsorganisationerna hör Islamiska förbundet, Sveriges Unga Muslimer, Sveriges Muslimska Scouter, Sveriges Muslimska Förbund, Förenade Islamiska Föreningar i Sverige, Koranläsarnas förbund, Islamiska Shiasamfundet i Sverige, Islamic Relief, New Moon Kulturorganisation och Eritreanska kulturforum.

Ibn Rushd Södra samarbetar med ett 70-tal föreningar och sju muslimska församlingar. Studieförbundet ger kurser till exempel om muslimsk identitet för ungdomar och om räntefria lån. Samtidigt driver Ibn Rushd Södra ett projekt om statsodling i Rosengård. I sina lokaler anordnas även ett ungdomskafé, kallat Kafé Ibn Battuta, varannan vecka med teman som ungdomar själva får bestämma.

ISLAMIC RELIEF MALMÖ

Hemsida (riksföreningen): <http://www.islamic-relief.se/>

Islamic Relief Sverige grundades enligt dess hemsida år 1992 och är en del av den internationella muslimska biståndsorganisationen Islamic Relief Worldwide som grundades i Storbritannien redan år 1984. Avdelningen

i Malmö grundades år 1995, enligt uppgift lämnade vid CMES undersökning under år 2007 av en grupp afghaner. Utöver att samla in medel till bistånd anordnade Islamic Relief Malmö vid denna tid även studiecirkel, ungdomsaktiviteter och gemensam kvällsbön. Numera har föreningen kontor i samma lokaler som Ibn Rushd Södra.

MÅNENS SCOUTKÅR

Facebooksida: <https://www.facebook.com/manensscout>

Månens scoutkår grundades år 2003 av Malmös Unga Muslimer och är en del av Sveriges Muslimska Scouter som i sin tur bildades år 1997 som en del av KFUK-KFUMs Scoutförbund. Föreningen har ett hundratal medlemmar från nio år och uppåt. Den erbjuder friluft- och idrottsaktiviteter men även matlagningskurser och föreläsningar. Scoutverksamhet har varit omfattande i många länder i Mellanöstern. I flera av dem har scoutrörelsen varit kopplad till islamistiska rörelser som till exempel det Muslimska Brödraskapet. I ett mellanösternsammanhang och ur ett brödraskapsperspektiv har scoutverksamhet setts som danande för unga människor. I minoritetssituationen erbjuder det även en aktivitet för unga och en möjlighet från föreningens sida att lära ut kunskap om islam och vad det innebär att vara muslim. Det kan ses som en bakgrund till varför muslimska församlingar och föreningar önskar bedriva scoutverksamhet även i minoritetssituationen

ALHAMBRA MUSLIMSKA STUDENTFÖRENING

Hemsida: <http://alhambra.malmostudenter.se/>

Facebooksida: <https://www.facebook.com/alhambra.malmo>

Alhambra är en muslimsk studentförening på Malmö högskola som bildades år 2008 och verkar under Malmö studentkår. Föreningen anordnar fredagsbön för muslimska studenter på högskolan men också seminarier och workshops. Alhambras aktiviteter har lett till diskussioner på Malmö högskola huruvida det är förenligt med högskolans sekulära och icke-konfessionella karaktär att upplåta dess lokaler till religiös aktivitet. Bortsett från fredagsbönen har aktiviteter som föreningen anordnar emellertid mindre konfessionell karaktär än många kanske förväntar sig. Vid de diskussioner om muslimer i minoritetssituation som föreningen anordnar överskuggar ofta sociala och politiska frågor de mer tydligt teologiska.

DARUL HADITH

Hemsida: <http://www.darulhadith.com/v2/>

Maktabah Dar-ul-Hadith beskriver sig själv på sin hemsida som en kombinerad bokhandel studiecirkel och hemsida. Adressen är en källare i området Rosengård. Hemsidan innehåller en mängd salafistiska texter översatta till svenska. Många handlar om islamisk dogmatik och rätt sätt att utföra gudstjänsthandlingar medan andra varna för att låta sig påverkas av det omgivande sekulära samhället som beskrivs som gudlöst och kvinnor rekommenderas att bära heltäckande slöja. Liksom Masjid Lund positionerar sig emellertid Dar-ul-Hadith tydligt inom en puritansk och icke-militant salafistisk strömning som är lojal med det saudiska kungahuset. Detta framgår av en mängd artiklar av saudiska teologer som i starka ordalag förkasta al-Qa'ida och "Islamiska Staten" som *khawarij* och takfirister (en beteckning på muslimer som anklagar andra muslimer för att vara otrogna, *kuffar*, och därmed vara legitima mål för våldshandlingar).¹⁰⁹ Under 2015 var en *fatwa* mot massakern på Charlie Hebdo tidigare under året placerad överst på sidan. Argumentet mot sådana attacker är där att det skapar hat mot muslimer och att endast legitima muslimska härskare har befogenhet ta initiativ till *jihad*.¹¹⁰ Vi har inte lyckats upprätta kontakt med denna förening.

ISLAMISK INFORMATION CENTER (ICC)

Facebooksida: <https://www.facebook.com/iicsweden>

Islamisk Informations Center (IIC) ägnar sig åt vad de kallar *street da'wa*, vilket innebär att de varje lördag bedriver *da'wa*, "islamisk mission", på offentliga platser i centrala Malmö. Målet är att sprida information om islam till det svenska samhället. Deras slogan är "År livet bara en lek?". De delar ofta ut böcker från det brittiska förlaget *One Reason* liksom *Koranens*

¹⁰⁹ Det finns till exempel 115 artiklar som angriper "Islamiska Staten" samlade under taggen "Artiklar relaterade till ISIS villfarelse och lära": <http://www.darulhadith.com/v2/category/manhadj/grupper-och-sekter-vilkas-fundamentala-fel-de-larda-har-varnat-for/khawarij/arkiv-isis-artiklar-relaterade-till-isis-villfarelse-och-lara/>.

¹¹⁰ "Får man mörda personen som ritade Profeten?": <http://www.darulhadith.com/v2/far-man-morda-personen-som-ritade-profeten/>

budskap – en översättning av Koranen publicerad första gången år 1998 och gjord av den svenske konvertiten och tidigare diplomaten Mohammed Knut Bernström (1919-2009).

MALIKIYYA

Hemsida: <http://malikiyya.se/>

Facebooksida: <https://www.facebook.com/maliki.madhab.5?fref=ts>

Malikiyya är en hemsida och en grupp muslimer som tidigare hette Darqawiyya. Som det tidigare namnet antyder är det en sufi-grupp som följer en gren av den marockanska, men i dag transnationella, Darqawiyya-orden som grundades av den brittiske konvertiten Abdalqadir al-Sufi (tidigare Ian Dallas). Det är en gren som både globalt och i Sverige till stor del förefaller samla konvertiter. Gruppen i Malmö har ingen föreningslokal utan anordnar *dhikr* i sina hem, där de också ger studiecirklar i *fiqh*, "islamisk jurisprudens", närmare bestämt enligt den maliktiska rättsskolan som dominerar i Nordafrika. På hemsidan publiceras en ganska omfattande produktion av översättningar av klassiska maliktiska texter tillsammans med egenproducerade texter om islamisk historia och lagtolkning, ofta på en avancerad nivå. Hemsidan har även ett pågående projekt med en ny koranöversättning som publiceras efter hand.

MOURIDIYYA

Mouridiyya grundades i Senegal i slutet av 1800-talet av Amadou Bamba. Denne var då en lokal ledare för Qadiriyya-orden, en av de stora gloala sufiordnarna och som utmärker sig för att dess *silsila*, kedjan av invidga shaykher, går tillbaka till den andre kalifen Abu Bakr istället för till den fjärde kalifen 'Ali, som räknas som den fjärde kalifen inom sunnitisk islam men som den förste imamen i shi'itisk. Mouridiyya har emellertid fått en egen karaktär och fick i början av 1900-talet stort kulturellt och politiskt inflytande i Senegal genom att bygga upp institutioner som fyllde det vakuum som uppstått efter att den franska kolonialmakten krossat de statliga strukturer som tidigare funnits. Rörelsen betonar arbetsetik och genom medlemmars ekonomiska bidrag har rörelsen blivit en ekonomisk och politisk maktfaktor i Senegal och dess ledare åtnjuter diplomatisk immunitet. Rörelsens centrum är i Senegals näst största stad Touba, där Bambas grav har blivit ett viktigt vallfärds mål och där man byggt en megamoské. Även Amadou Bambas mors Mam Diarra Boussos grav i byn Porokhane är ett viktigt vallfärds mål, i synnerhet för kvinnor.¹¹¹ Enligt uppgifter lämnade till rapportförfattarna av personer aktiva i olika församlingar finns mouridiyya i Malmö, men de har ingen fast lokal, utan ritualer och möjligen annan verksamhet sker i privata lägenheter.

TAHARA

Hemsida: <http://tahara.se/>

Facebooksida: <https://www.facebook.com/tahara.se>

Tahara är en muslimsk modebutik som öppnade på Södra förstadsgratan vid Södervärn år 2010. Innan dess hade den fungerat som en internetbutik sedan 2007. Enligt de två kvinnliga entreprenörer som driver butiken besöks den dagligen av mellan 10 och 50 kunder och den har 800 prenumeranter på nyhetsbrevet. Sortimentet är främst inriktat på kvinnligt muslimskt mode men numera finns ett utbud av manskläder till försäljning. I butiken säljs även islamisk litteratur, huvudsakligen på svenska, kursböcker i arabiska och olika religiösa attiraljer.

¹¹¹ Triaud 1996: 426; Evers Rosander 2001.

Avslutande kommentarer

Ovan har nämnts att det saknas ett större forskningsprojekt om islam och muslimer i Sverige som ger ett empiriskt underlag i syfte att vetenskapligt analysera till exempel organisering, predikningar och aktiviteter samt olika former av förändringsprocesser, men även vad som är beständigt. Föreliggande översikt är genomförd i stort sett utan några ekonomiska resurser och en första kommentar är att rapporten tydligt pekar på behovet av att dokumentera och analysera Sveriges muslimska historia, det vill säga att genom religionsvetenskapliga forskningsprojekt studera svensk muslimsk migrationshistoria såsom andra religiösa traditioner har studerats tidigare. En ytterligare kommentar rör den variation och flyktighet som Malmö och Lund uppvisar i form av vilka tolkningstraditioner och praktiker som är representerade bland muslimer i området. Det är naturligtvis inget nytt att ur ett forskarperspektiv studera "islam" som ett i vid mening varierande socialt och kulturellt fenomen. Malmö och Lunds muslimska miljö visar upp en mångfald av islamtolkningar, men samtidigt skeenden som åskådliggör en föränderlighet över tid där grupper, tolkningstraditioner och praktiker av islam försvinner, men där även nya kommer till och breddar floran av uttryck som kan kallas islamiska. Rapporten pekar även på en svårighet att dra en gränslinje mellan det "religiösa" och "teologiska" och annan aktivitet. En åtskillnad mellan en religiös aktivitet och en kulturell eller social sådan blir i detta sammanhang närmast omöjlig.

Muslimskt föreningsliv i Malmö och Lund understryker den iakttagelse som islamologer gjort i flera tidigare studier att uppfattningen om vad som är religionens kompetensområde och vilken funktion islam ges inom muslimska sammanslutningar är bred och i vissa fall är tanken att "islam" ska genomsyra alla livets områden, men även att den, vilket kanske förstärks i minoritetssituationen, formas i samspel med övriga samhället. Speciellt viktig är den generella diskussionen om islam i det offentliga rummet. Samtalet om islam som förs i Sverige av allt från Sverigedemokrater till muslimska församlingsledare, som ovan nämnde Salahuddin Barakat, påverkar hur islam tolkas och därmed praktiseras bland muslimer. Detta manifesteras i vad som anses vara viktiga frågor som genus, generation, utbildning och demokrati, där muslimska ledare många gånger blir reaktiva och antingen ska försvara eller förklara "islams" syn på den ena eller andra frågan. I detta sammanhang spelar även motsättningar mellan ledare och församlingar en roll. Det kan röra personliga motsättningar, men även motsättningar inom församlingar som rör genus- och generationsfrågor. Ett annat exempel i ovanstående text är kritik riktad mot Islamic Center i Malmö för vad som beskrivs som centrets apolitiska hållning, något som i grunden även rör vid en skillnad i tankar om hur islam ska tolkas och praktiseras.

Tydligt är att "islam" inte är något entydigt eller enhetligt ens i ett begränsat område som de två städerna Lund och Malmö. Snarare visar sig "islam" vara en företeelse i samhället som präglas av existerande ekonomiska, sociala, kulturella och religiösa förutsättningar och sammanhang såväl lokalt som transnationellt. Det förstnämnda knyter an till de förutsättningar och samtal om islam och muslimer som sker i Malmö, Lund och i Sverige medan det sistnämnda syftar på de flöden av till exempel idéer, trender och faktiska människor som rör sig över nationsgränser. Den flyktingmigration som skett till Sverige de senaste åren kommer med säkerhet att påverka svenskt muslimskt föreningsliv och är en företeelse som visar på förändringsprocesser. Även berättelser om utvecklingen av församlingar i Malmö och Lund understryker att organisering, tolkning och praktik i relation till islam som gjordes i städerna år 1980 var annorlunda än de är i dag och kommer att ha förändrats ytterligare till år 2025. Viktiga forskningsfrågor rör tidens och platsens betydelse och vilka processer som styr förändring och utveckling, men även vilka processer som ligger till grund för att religiösa föreställningar eller praktiker består över tid.

En fråga som rör muslimskt föreningsliv är föränderligheten i organisationslivet. Detta innebär inte endast att församlingar eller föreningar kommer och går, utan även att de flyttar. Ovanstående beskrivning visar att flera församlingar under de senaste åren skaffat sig mer permanenta och större lokaler, men förflyttningarna sker

inom vissa områden och belyser att speciellt Malmös muslimska liv är begränsat till delar av staden och belyser en segregation som finns i staden. Möjligen är en process i pågående som kan ses som en institutionalisering av församlingslivet där byten av lokaler minskar. En annan fråga rör ledarskap och aktiviteter inom ramen för främst församlingar. Fredagspredikningar är fortfarande inte en given företeelse i varje församlingslokal och flera församlingar rekommenderar besök i större församlingar. Något som pekar på att det mellan till exempel turkiska och shi'itiska församlingar finns täta kontakter. Predikningar hålls på flera språk, men en trend är att några använder svenska. Denna fråga är beroende av migrationens utveckling och möjligen går det att säga att utvecklingen mot predikningar med svenska som första språk inte tagit fart såsom kanske kunde förväntas. Förutom frågor som rör migration är detta även en ledarskapsfråga. Kvalificerade imamer tenderar fortfarande att vara en bristvara och speciellt om dessa förväntas predika och leda församlingsarbete på svenska språket. Balansen i språkfrågan är känslig och påverkar även vem som kan nås av församlingens budskap. En generationsproblematik kan skönjas i ungas mer kvalificerade kunskaper i svenska språket och även om förloppet här inte är snabbt går det mot en ökad betydelse för svenska som första språk i muslimskt församlingsliv. Samtidigt visar ovanstående att kvalificerade imamer finns i flera församlingar och att flera formellt utbildade som representerar olika traditioner är representerade, men även att allt fler är förankrade i Malmö och Lund.

I regionen finns flera församlingar och föreningar som riktar aktiviteter mot - eller helt ägnar sig åt - verskamhet för - kvinnor. Samtidigt är kvinnors möjligheter att delta i fredagsbön ibland begränsade genom att utrymmen är för små eller inte existerar alls. Dock finns flera engagerade kvinnor inom ramen för församlingar och föreningar, och ibland i form av styrelsemedlemmar som visar att förändringar i fråga om villkoren för män och kvinnors deltagande sker i Malmös och Lunds muslimska församlingsliv. I några få fall finns föreningar som endast riktar sig till kvinnor, men som även syftar till att ge dessa en tydligare och mer framskjuten plats i det vidare församlingslivet där islam och tankar kring islams teologi och praktik inte endast är något som berör män. I församlings- och föreningslivet riktas många aktiviteter även mot familjer och mot unga. Arbete gentemot familjer uppfattas som centralt eftersom det kan vara en nyckel till att dels hålla familjer samman, dels upprätthålla vad som kanske kan kallas en muslimskhet bland dem som har ett ursprung i muslimska länder. Familjen som grunden för det goda samhället stämmer även väl överens med föreställningar inom mittfåran av sunnitiskt tänkande kring shari'a-rätt och det goda samhällsbygget. De aktiviteter som riktas mot alla församlingsmedlemmar rör kunskap om islam, Koranen, arabiska, men även mer allmän samhällsinformation och stöd. En trend som är synlig i ovanstående är att flera församlingar har sport och fritidsaktiviteter på programmet, speciellt har fotboll och att starta fotbollsklubbar blivit en viktig fråga som möjligen kan kopplas till en idé att församlingslivet ska erbjuda unga möjligheter att idrotta i ett muslimskt sammanhang och därmed även upprätthålla islamiskhet bland muslimer. Totalt visar beräkningar rapportförfattarna gör att relativt få muslimer deltar i församlingars aktiviteter regelbundet och att utbudet av aktiviteter ska relateras till önskemål från församlingars sida att engagera fler.

Något som är ett diskussionsämne i allmänhet och naturligtvis även bland muslimska församlingar är frågan huruvida muslimer från Malmö och Lund reser till Irak och Syrien i syfte att delta i strid eller verka för "Islamiska Staten" eller liknande islamistiska rörelser som Jabhat al-nusra. I denna rapport är inte avsikten att bedöma hur många resenärer som kan beläggas, men vi vill understryka att antalet är oklart och uppgifter i media skiljer sig från de fall som kan beläggas, men i detta sammanhang kan finnas ett mörkertal. Några församlingar som beskrivs ovan kan betecknas som salafistiska och bär en uppfattning om att islam bör praktiseras på ett sätt som inspireras av religiöst lärde med hemvist i Saudiarabien. Samtidigt är det svårt att i denna enkla studie påvisa att mer salafistiska församlingar är de som producerar resenärer från regionen. Snarare visar de få kommentarer i ovanstående om personer som rest till Irak och Syrien att dessa inte med nödvändighet behöver tillhöra salafistiska församlingar, utan snarare att värvningsprocessen sker i sammanhang som ligger utanför

församlingarnas aktiviteter. Detta är något som understryks i de få studier som finns av muslimer som rest i syfte att strida för "Islamiska Staten", men som även kan ses i att många resenärers livshistoria inte innehåller ett tidigare engagemang i muslimskt församlingsliv eller ett praktiserande av islam. Muslimska ledare i Malmö har även uttryckt kritik mot att de inte får något erkännande från kommunen när det gäller det arbete de genomför i syfte att motverka radikalisering.

Avslutningsvis vill rapportförfattarna understryka att föreliggande studie är preliminär. Inte endast på grund av flyktigheten i muslimskt församlingsliv, utan snarare på att studier av Malmös och Lunds muslimska församlingsliv inte existerar och att samma problematik gäller för Sverige. Vi syftar i detta sammanhang inte på studier i discipliner som etnologi, antropologi eller sociologi som berör muslimers sociala situation. Det vi avser rör mer detaljerade studier av hur islam tolkas och praktiseras genomförda med hjälp av en vetenskaplig och islamologisk kompetens. Det är vår uppfattning att sådana studier saknas, men är nödvändiga i syfte att besvara frågor som ställs i såväl den offentliga debatten som inom ramen för det som brett kan kallas för integrationsprocessen. Att sådana studier skulle göras i nära samarbete med muslimska församlingar och vara något som även gynnar församlingsarbetet ser vi som självklart.

Referenser

Ahmad, Hadhrat Mirza Bashir-ud-Din Mahmud (1926 (1997). *Invitation to Ahmadiyyat*. Bath: Islam International Publications LTD.

Amnå, Erik, Pia Brundin & Göran Larsson (2009). *Staten och imamerna. Religion, integration, autonomi. Betänkande av imamutbildningsutredningen*. SOU 2009:52

Andrews, Matthew (2011). "Building Institutional Trust in Germany: Relative Success of the Gülen and Milli Görüs" i *Turkish Studies* Vol. 12, nr 3.

Andezian, Sossie (1996). "L'Algérie, le Maroc, la Tunisie" i Alexandre Popovic & Gilles Veinstein (red), *Les voies d'Allah. Les ordres mystiques dans le monde musulman des origines à aujourd'hui*. Paris: Fayard.

Aras, Bulent & Omer Caha (2000). "Fethullah Gulen and His Liberal 'Turkish Islam' Movement". Gloria-Center.org.

Atacan, Fulya (2005). "Explaining Religious Politics at the Crossroad: AKP-SP" i *Turkish Studies* Vol. 6, nr 2.

Avon, Dominique (2008). "Les Ahbaches. Un mouvement libanais sunnite contesté dans un monde globalisé" i *Cahiers d'études du religieux. Recherches interdisciplinaires* 2.

Bawer, Bruce (2006). *While Europe Slept: How Radical Islam is Destroying the West from Within*. New York: Doubleday.

Bevelander, Pieter & Otterbeck, Jonas (2012). "Islamophobia in Sweden: Politics, Representations, Attitudes and Experiences" i Helbling, Marc (red.), *Islamophobia in the West: Measuring and Explaining Individual Attitudes*. London: Routledge.

Bigliardi, Stefano (2014). *Islam and the Quest for Modern Science*. Svenska Forskningsinstitutet I Istanbul: Transactions.

Bosworth, C. E. (2007). "Rifa'iyya" i *Encyclopaedia of Islam*. Leiden: Brill.

Cato, Johan (2012), *När islam blev svenskt. Föreställningar om islam och muslimer i svensk offentlig politik 1975-2010*. Lund: Lund Studies in History of Religions, vol. 53.

Fazlhashemi, Mohammad (2011). *Tro eller förnuft i politisk islam*. Falun: Norstedts.

Gardell, Mattias (2010). *Islam och Muslimer i Sverige. En utvärdering av trettio projekt finansierade av Arvsfonden 1994-2006*. Arvsfonden.

Gardell, Mattias (2015). *Raskrigaren – seriemördaren Peter Mangs*. Stockholm: Leopard förlag.

Gulay, Erol N. (2007). "The Gülen Phenomenon: A Neo-Sufi Challenge to Turkey's Rival Elite?" i *Critique: Critical Middle Eastern Studies*, Vol. 16, nr 1.

- Haenni, Patrick (2005). *L'islam de marché. L'aute révolution conservatrice*. Paris: Seuil.
- Halldén, Philip (2012). "Jihad-salafitisk koranutläggning och tillämpning" i Jonas Otterbeck & Leif Stenberg (red.) *Islamologi. Studiet av en religion*. Falun: Carlssons.
- Hamzeh, Nizar & R. Hrair Dekmejian (1996). "A Sufi Response to Political Islamism: al-Ahbash of Lebanon" i *International Journal of Middle East Studies* 28.
- Kabha, Mustafa & Haggai Erlich (2006). "Al-Ahbash and Wahhabiyya: interpretations of Islam" i *International Journal of Middle East Studies*, Vol. 38, nr 4.
- Karlsson, Ingmar (2005). *Korset och halvmånen. En bok om de religiösa minoriteterna i Mellanöstern och i Sverige*. Falun: Wahlström & Widstrand.
- Kepel, Gilles & Jean-Pierre Milelli (2005). *Al-Qaida dans le texte*. Paris: Presses universitaires de France.
- Kühle, Lene (2006). *Moskeer i Danmark – islam og muslimske bedesteder*. Gylling: Forlaget Univers.
- Kundnani, Arun (2012). "Radicalisation: The Journey of a Concept" i *Race & Class*, 54:2.
- Lacroix, Stéphane (2011). *Awakening Islam. The Politics of Religious Dissent in Contemporary Saudi Arabia*. Cambridge: Harvard University Press.
- Lagervall, Rickard (2015). "Modern politisk sunniislam" i Susanne Olsson & Simon Sorgenfrei (red), *Islam. En religionsvetenskaplig introduktion*. Uppsala: Liber.
- Lagervall, Rickard (2016). "Våld och islam", i *Föreningen Lärare I Religionskunskap Årsbok 2015. Årgång 47*.
- Larsson, Göran (2004). *Världsreligioner i Sverige: En kommenterad bibliografi*.
- Larsson, Göran (2007). *Muslims in the EU: Cities Report. Preliminary research report and literature survey*. Open Society Institute. Eu monitoring and advocacy program.
- Larsson, Göran & David Thurfjell (2013). *Shia-muslimer i Sverige – en kortfattad introduktion*. Stockholm: SST:s skriftserie nr 3.
- Lathan, Andrea (2008). "The Relativity of Categorizing in the Context of the Ahmadiyya" i *Die Welt des Islam*, Vol 48.
- Lauzière, Henri (2010). "The Construction of Salafiyya: Reconsidering Salafism from the Perspective of Conceptual History" i *Journal of Middle Eastern Studies* 42.
- Lefèvre, Raphael (2013). *Ashes of Hama. The Muslim Brotherhood in Syria*. Oxford, Oxford University Press.
- Liengaard, Inge (2008). "Normalt er islam jo en fælles ting...". *Religiøse autoriteter og etableringen af et*

islamiskt felt I Danmark. Det Teologiske Fakultet, Aarhus universitetet: Aarhus.

Liengaard, Inge & Lise Paulsen Galal (red.) (2003). *At være Muslim i Danmark*. København: Forlaget Anis.

Maigre, Marie-Elisabeth (2005). "L'émergence d'une 'éthique musulmane' dans le monde des affaires turc: Réflexions autour de l'évolution du Müsiad et des communautés religieuses" i *Religioscope, Études et analyses* nr. 7.

Maréchal, Brigitte (2008). *The Muslim Brothers in Europe*. Leiden: Brill.

Mermier, Franck (2009). "La mosquée Muhammad al-Amîn à beyrouth: mausolée involontaire de rafic Hariri" i *Revue des mondes musulmans et de la Méditerranée* 125.

Mitchell (1969 [1993]). *The Society of the Muslim Brothers*. New York: Oxford University Press.

Momen, Moojan (1985). *An Introduction to Shi'i Islam: The History and doctrines of Twelver Shi'ism*. New Haven: Yale University Press.

Otterbeck, Jonas (2000). *Islam, muslimer och den svenska skolan*. Lund: Studentlitteratur.

Otterbeck, Jonas (2010). *Samtidsislam. Unga muslimer i Malmö och Köpenhamn*. Smedjebacken: Carlssons.

Otterbeck, Jonas & Jørgen S. Nielsen, (2015). *Muslims in Western Europe*. Edinburgh: Edinburgh University Press.

Pargeter, Alison (2010). *The Muslim Brotherhood. The Burden of Tradition*. London: Saqi books.

Pierret, Thomas (2010). "al-Ahbash" i *The Encyclopaedia of Islam III*: Leiden: Brill.

Pisolu (2014). "Radicalization" i Jocelyn Cesari (red.) *The Oxford Handbook of European Islam*. Oxford: Oxford University Press.

Popovic, Alexandre (1996). "La Rifâ'iyya" i Alexandre Popovic & Gilles Veinstein (red), *Les voies d'Allah. Les ordres mystiques dans le monde musulman des origines à aujourd'hui*. Paris: Fayard.

Ranstorp, Magnus & Josefine Dos Santos (2009). *Hot mot demokrati och värdegrund - en lägesbild från Malmö*. Centrum för Assymetriska Studier (CATS). Försvarshögskolan.

Ranstorp, Magnus, Linus Gustafsson & Peder Hyllengren (2015). *Förebyggande av våldsbejakande extremism på lokal nivå. Exempel och lärdomar från Sverige och Europa*. Centrum för Assymetriska Studier (CATS). Försvarshögskolan.

Rashid, Qasim (2011). "Pakistan's Failed Commitment; How Pakistan's Institutionalized Persecution of the Ahmadiyya Muslim Community Violates the International Covenant on Civil and Political Rights" i *Richmond Journal of Global Law & Business*, Vol. 11, nr 1.

- Raudvere, Catharina & Leif Stenberg (red.) (2009). *Sufism Today. Heritage and Tradition in the Global Community*. London: I.B. Tauris.
- Ristilampi, Per-Markku (1994). *Den svarta poesin: en studie av modern annorlundahet*. Stehag: Symposium.
- Robinson, Simon (2014). "Islam, Responsibility and Business in the Thought of Fethullah Gülen" i *Journal of Business Ethics*
- Sageman, Marc (2004). *Understanding Terror Networks*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Sander, Åke (1993). *I vilken utsträckning är den svenske muslimen religiös? Några överväganden kring problematiken med att ta reda på hur många muslimer som deltar i verksamheten vid de muslimska församlingarna i Sverige*. KIM-Rapport: Göteborgs universitet.
- Schiffauer, Werner (2000). *Die Gottesmänner. Türkische Islamisten in Deutschland*. Baden-Baden: Suhrkamp.
- Sedgwick, Mark (2004). *Against the Modern World. Traditionalism and the Secret Intellectual History of the Twentieth Century*, Oxford: Oxford University Press.
- Sedgwick, Mark (2010). "The Concept of Radicalization as a Source of Confusion" i *Terrorism and Political Violence*, 22:4.
- Stenberg, Leif & Jonas Otterbeck (1994). "Gå på Guds väg: Förmedling av religiös tradition till muslimska ungdomar i minoritetssituationen". I Fredrik Miegel & Thomas Johansson (red.) *Mardrömmar och Önskedrömmar – om ungdomar och ungdomlighet i nittioalets Sverige*. Stockholm/Stehag: Symposium.
- Stenberg, Leif (1996). *The Islamization of Science. Four Muslim Positions Developing an Islamic Modernity*. Lund Studies in History of Religions, vol. 6. Stockholm: Almqvist & Wiksell International.
- Stenberg, Leif (1999). *Muslim i Sverige*. Stockholm: Bilda förlag.
- Stenberg, Leif (2002). "Islam in Scandinavia", Shireen T. Hunter (ed.) *Islam, Europe's Second Religion. The New Social, Cultural and Political Landscape*. Westport, Connecticut: Praeger.
- Stenberg, Leif (2004). "Islamismens idéhistoria. Från Napoleon till Usama bin Ladin", i Catharina Raudvere & Olav Hammer (red.) *Med gudomlig auktoritet. Om religionens kraft i politiken*. Riga: Makadam.
- Stenberg, Leif (2004a). "Politisk Sufism i Damaskus – en fredag vid schejkens fötter" i David Westerlund (red.). *Levande Sufism*. Nora: Nya Doxa.
- Stenberg, Leif (2004b). "Islam, Knowledge and 'the West': The making of a Global Islam" i Birgit Schaebler and Leif Stenberg (red.) *Globalization and the Muslim World: Culture, Religion and Modernity*. Syracuse: Syracuse University Press.
- Stenberg, Leif (2004c). "Islamiskt entreprenörskap: Reflektioner kring tolkning, ledarskap och organisering" i Göran Larsson (red.) *Svensk Religionshistorisk Årsskrift*, vol. 13.

- Stenberg, Leif (2009). "Préserver le charisme. Les conséquences de la mort d'Ahmad Kuftaro sur la mosquée complexe Abu al-Nur" i *Maghreb-Mashrek*, No 198 – Hiver 2008-2009.
- Stenberg, Leif (2010). "Muslimsk idéhistoria. Kunskap- och vetenskapssyn under tre epoker" i Vetenskaps-societeten i Lund: *Årsbok 2010*.
- Stenberg, Leif (2015). "Muslim Organizations in Bashar's Syria. The Transformation of the Shaykh Ahmad Kuftaro Foundation" i Christa Salamandra & Leif Stenberg *Syria From Reform To Revolt, Volume 2, Culture, Society, and Religion*. Syracuse: Syracuse University Press.
- Stenberg, Leif (2016). "Islam enligt den 'Islamiska Staten' – en islamologisk kommentar", i *Föreningen Lärare i Religionskunskap Årsbok 2015*. Årgång 47.
- Stjernholm, Simon (2011). *Lovers of Muhammad. A Study of Naqshbandi-Haqqani Sufis in the Twentieth-First Century*. Lund University. Lund Studies in History of Religions, Vol. 29.
- Sorgenfrei, Simon (2013). *American Dervish: Making Mevlevism in the United States of America*. Göteborgs universitet.
- Sorgenfrei, Simon (2015). "Sufism" i Susanne Olsson & Simon Sorgenfrei (red), *Islam. En religionsvetenskaplig introduktion*. Uppsala: Liber.
- Söderberg, Staffan (1992). "Mekka eller malmö? Om islam i Skandinavien" i *Föreningen Lärare i Religionskunskap. Årsbok 1992*.
- Söderberg, Staffan (1995). "Efter pionjärerna. Om islams internationalisering i Sverige" i *Föreningen Lärare i Religionskunskap. Årsbok 1995*.
- Söderberg, Staffan (1998). "Om islamiska vigslar i Sverige. Om muslimskt ledarskap och svenska muslmer" i *Föreningen Lärare i Religionskunskap. Årsbok 1998*.
- Ternisien, Xavier (2005). *Les Frères musulmans*. Paris: Fayard.
- Thurfjell, David (2015a). "Tidig shiitisk islam" i Susanne Olsson & Simon Sorgenfrei (red), *Islam. En religionsvetenskaplig introduktion*. Uppsala: Liber.
- Thurfjell, David (2015b). "Modern politisk shiaislam" i Susanne Olsson & Simon Sorgenfrei (red), *Islam. En religionsvetenskaplig introduktion*. Uppsala: Liber.
- Triaud, Jean Louis (1996). "L'Afrique occidentale et central" i Alexandre Popovic & Gilles Veinstein (red), *Les voies d'Allah. Les ordres mystiques dans le monde musulman des origines à aujourd'hui*. Paris: Fayard.
- Turan, Ömer (2008). "The Turkish Diyanet Foundation" i *The Muslim World*, Vol. 98, nr 2.
- Turunc, Cenap, Sven Gustafsson & Åke Sander (2006). *Islam – guide till föreningar. Världsreligioner i Göteborg*.

Göteborgs stad. Tillgänglig online: http://www.islamguiden.com/ovrigt/islam_guide.pdf

Ulutas, Ufuk (2010). "Religion and Secularism in Turkey: The Dilemma of the Directorate of Religious Affairs" i *Middle Eastern Studies*, Vol. 46, nr 3.

Utvik, Björn Olav (2014). "The Ikhwanization of the Salafis: Piety in the Politics of Egypt and Kuwait" *Middle East Critique*, 23 (1).

Valentine, S. R. (2014). "Prophecy after the Prophet, albeit lesser prophets? The Ahmadiyya jama'at in Pakistan" i *Contemporary Islam*, nr 8.

Weibull, Lennart & Jan Strid (2012). "Fyra perspektiv på religion i Sverige" i Sören Holmberg, Lennart Weibull & Henrik Oscarsson (red) *Lycksalighetens ö*. Göteborg: SOM-institutet: Göteborgs universitet.

Westerlund, David (red.) (2004). *Levande Sufism*. Nora: Nya Doxa.

Wickham, Carrie Rosefsky (2013). *The Muslim Brotherhood: Evolution of an Islamist Movement*. Princeton: Princeton University Press.

Yurdakul, Gökce & Ahmet Yükleyn (2009). "Islam, Conflict, and Integration: Turkish Religious Associations in Germany" i *Turkish Studies*, Vol. 10, nr 2.

Yükleyn, Ahmet (2010). "State Policies and Islam in Europe: Milli Görüs in Germany and the Netherlands, i *Journal of Ethnic and Migration Studies* 36 (3).

Zarcone, Thierry (1996). "La Qâdiriyya" i Alexandre Popovic & Gilles Veinstein (red), *Les voies d'Allah. Les ordres mystiques dans le monde musulman des origines à aujourd'hui*. Paris: Fayard.

Åhre' Älgamo, Kickis (2009). *Hedersrelaterat förtryck och våld i Stockholms stad*. Stockholms stad.